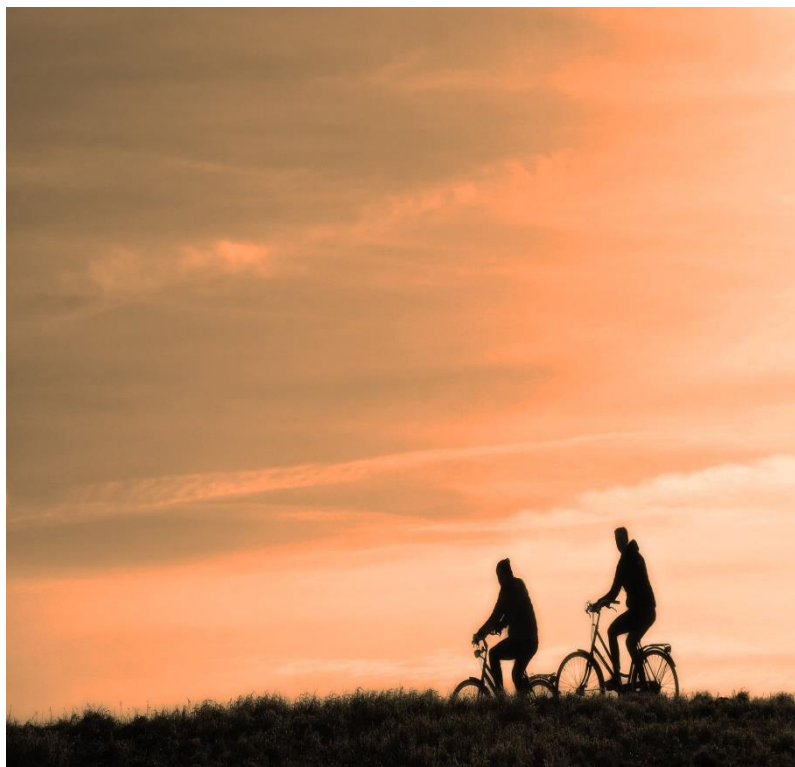

Sanna Mäyrä

Tiedon kerääminen ja tiedon hyödyntäminen Oulaisten monialaisessa hyvinvointityössä -tutkimuksen kohteena työikäisten terveyttä edistävän liikuntatiedon nykytila ja sen kehittäminen

Liikunnanohjaaja

YAMK

Kevät 2021

KAMK

**KAMK • University
of Applied Sciences**

Tiivistelmä

Tekijä: Mäyrä Sanna

Työn nimi: Tiedon kerääminen ja tiedon hyödyntäminen Oulaisten monialaisessa hyvinvointityössä -tutkimuksen kohteena työikäisten terveyttä edistävän liikuntatiedon nykytila ja sen kehittäminen

Tutkintonimike: Liikunnanohjaaja (YAMK)

Asiasanat: terveyttä edistävä liikkuminen, hyvinvointikertomus, tiedolla johtaminen

Tässä opinnäytetyössä esitellään Oulaisten hyvinvointikertomuksen kanssa samaan aikaan kehitettyjä ehdotuksia työikäisten terveyttä edistävän liikuntatiedon keräämistavoiksi ja tapoja tiedon hyödyntämiseksi Oulaisten päätöksenteossa. Opinnäytetyö toteutettiin toimintatutkimuksellisenä kehittämistyönä tiiviissä yhteistyössä Oulaisten kaupungin liikuntapalvelujen ja perusterveydenhuollon kanssa. Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa on esitelty määritelmiä työikäisten terveyttä edistävästä liikunnasta, hyvinvointikertomuksesta ja tiedolla johtamisesta. Kehittämisprosessi alkoi syksyllä 2020, kun Oulaisten kaupungin hyvinvointikertomuksen valmistelun yhteydessä kartoitettiin tietoja työikäisistä ja työikäisten terveyttä edistävästä liikunnasta. Paikallista tietoa työikäisistä oli vain vähän saatavilla ja se herätti kiinnostuksen aiheen kehittämiseen. Kehittämisprosessin kantavina kehittämiskysymyksinä olivat; mitä tietoa työikäisten terveyttä edistävästä liikunnasta kerätään tällä hetkellä Oulaisissa, mitä ja kenen tietoa olisi hyvä kerätä jatkossa ja miten kerätty tieto saataisi päätöksenteon tueksi. Työn tavoitteena oli haastatella liikuntapalveluiden ja perusterveydenhuollon henkilöstöä ja kehittää yhteistyössä uusia mitattavia työikäisten liikkumiseen liittyviä kohteita ja esitellä uusia indikaattoreita hyvinvointityön tueksi Oulaisten kaupungissa. Tämän työn tuotoksena syntyi taulukkomuotoinen tuotos uusista työikäisten terveyttä edistävän liikuntatiedon keräämisuodoista, ehdotuksia tiedon hyödyntämiseksi sekä uusia indikaattoriehdotuksia hyvinvointityön tueksi.

Abstract

Author(s): Mäyrä, Sanna

Title of the Publication: Data collection and utilization of information The subject of the Oulainen multi-disciplinary well-being work research is the current state of sports knowledge that promotes the health of working-age people and its development.

Degree Title: exercise instructor (upper polytechnic)

Keywords: health-promoting exercise, welfare report, leading with knowledge,

This thesis presents the proposals developed simultaneously with the Oulainen Welfare Report for ways to collect sports data that promote the health of working-age people and ways to utilise the data in decision-making in the City of Oulainen. The thesis was carried out as an action research development work in close cooperation with the sports services and the primary health care services of the City of Oulainen.

The theoretical part of this thesis presents definitions of the health promoting physical activity of the working-age people, the well-being report and knowledge management. This development process began in the autumn of 2020, when, in connection with the preparation of the City of Oulainen's welfare report, information on working-age people and health-promoting exercise for working-age people was mapped. There was only a little amount of local information available on the working-age people and it aroused interest in developing the topic. The main development issues in the development process were; what information on health promoting exercise of the working-age people is currently being collected in Oulainen, what and whose information should be collected in the future and how the information collected would be available to support decision-making. The aim of the study was to interview the personnel of sports services and primary health care services and to develop in cooperation new measurable targets related to the mobility of working-age people and to present new indicators to support welfare work in the City of Oulainen. The product of this work was a tabular output of new forms of collecting sports data that promote the health of working-age people, proposals for utilising the data, and new indicator proposals for the support of the welfare work.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	3
2 Opinnäytetyön tavoite, tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	7
3 Hyvinvointikertomus	10
3.1 Hyvinvointikertomustyö Oulaisissa.....	11
3.2 Työikäiset kaupungin hyvinvointikertomuksessa -tarkempi kuvaus lähtötilanteesta	13
4 Työikäiset ja terveyttä edistävä liikunta.....	17
4.1 Työikäisten uudet liikkumisen suositukset.....	19
4.2 Työikäisten liikkumattomuuden kustannukset.....	20
4.3 Työikäisten terveyttä edistävän liikunnan lisääminen uuden tiedon avulla.....	21
4.4 Työikäisten terveyttä edistävä liikunta Oulaisissa.....	24
5 Moninainen tieto.....	26
5.1. Tiedolla johtaminen.....	26
5.2 Tieto päätöksenteon tueksi.....	29
5.3 Tiedolla johtaminen kunnissa.....	30
5.4 Tiedonkäytön tulevaisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.....	32
6 Tutkimuksen toteuttaminen.....	34
5.1 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät ja niiden perustelut.....	34
5.2 Aineiston hankinta- ja analysointimenetelmät ja niiden perustelut.....	35
5.3 Kehittämistyön toteutussuunnitelma ja perustelut.....	36
7 Tutkimustuotokset.....	38
7.1. Liikuntapalveluiden tuotos.....	38
7.2 Perusterveydenhuollon tuotos.....	43
8 Johtopäätökset.....	45
9 Pohdinta.....	46
9.1 Tuotos.....	46
9.2 Kehitystyön luotettavuus ja eettisyys.....	48
9.3 Oman asiantuntijuuden kehittyminen.....	49
9.4 Jatkokehityksaiheet.....	50

Lähteet

Liitteet

1 JOHDANTO

Hyvinvointitietoa on tarjolla tietoyhteiskunnassa runsaasti, mutta kuinka kehitettäisi työikäisten hyvinvointiin liittyvää tiedonkeruuta ja tiedon hyödyntämistä paikallisesti Oulaisissa? Maailman terveysjärjestö WHO (2020) on nostanut liikkumattomuuden neljänneksi suurimmaksi elintapa-sairauksien aiheuttamaksi kuoleman riskiksi maailmassa. Vähäinen liikkumisen määrä ja liiallinen istuminen heijastuvat myös työikäisten työssä jaksamiseen, tuki- ja liikuntaelimestön kuntoon ja näiden myötä heikentävästi työn tuottavuuteen. Lisäksi puhutaan myös miljardien eurojen taloudellisista menetyksistä. Paikkakuntamme pieneltä liikuntapaikalta, Ouluntien pururalta, kerättävä kävijämäärätieto tarvitsee rinnalleen monipuolisempaa liikuntadataa. Työikäisistä kerättävällä liikuntatiedolla voisi päättää uusista toimista, jotka edistäisivät jatkossa työikäisten terveyttä ja hyvinvointia työssä ja vapaa-ajalla.

Kunnan tehtävänä on tarjota kaikille kuntalaisille yhtäläiset edellytykset terveeseen elämään (terveydenhuoltolaki 1326/2010, voimaan 1.5.2011). Myös kuntalaki velvoittaa kuntia edistämään asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä hoitamalla tehtävät itse tai sopimalla järjestämisvastuun siirtämisestä kuntayhtymälle tai toiselle kunnalle (Kuntalaki 410/2015).

Kunnat tekevät kauaskantoisia päätöksiä kuntalaistensa hyvinvoinnin ja paikallisen elinvoiman kannalta päättäessään mm. infran rakentumisesta, palveluidensa kehittämisestä sekä kuntalaisten osallistamisesta. Päätökset vaikuttavat kuntalaisiin, henkilöstöön, ympäristöön ja talouteen. Kunnat kohtaavat myös yhä monitulkintaisempia ongelmia ja haasteita. Tätä haastavaa kokonaisuutta voidaan ratkoa tietoon perustuvat strategisen johtamisen avulla.

Tiedolla johtaminen mahdollistaa kunnissa sen, että erilaiset näkökulmat, vaihtoehdot ja kattava informaatio otetaan johtamisessa ja päätöksenteossa huomioon. Jotta pystytään johtamaan tiedolla, on koottava johtamisen ja päätöksenteon tueksi tilannetta tai ilmiötä kuvaavat faktat. Pelkkä tieto ei riitä eikä ole yksiselitteistä, vaan sen käyttö vaatii riittävästi keskustelua ja vuoro-vaikutusta. Näin tiedon perusteella voidaan tehdä yhteisiä tulkintoja ja johtopäätöksiä. Tässä vaiheessa tiedon merkitys muuttuu tiedon jakamisesta tiedolla johtamiseksi. (Salenius 2019, 5-6.)

Jotta tiedolla voidaan johtaa, edellyttää se tietoa kunnan omasta toiminnasta. Kunnissa voidaan tukea tiedolla johtamista kehittämällä sellaisia prosesseja, joissa kunnan eri toimijat keräävät tietoa ja jalostavat sitä päätöksentekoprosessia varten. Tiedolla johtamista voidaan lisäksi tukea erilaisilla työvälineillä. Tässä työssä yhtenä keskeisenä työvälineenä on hyvinvointikertomus, joka on yleinen tiedolla johtamisen väline Suomen kunnissa. Hyvinvointikertomus kuvaa kunta-laisten hyvinvoinnin tilaa, mutta sitä käytetään myös osana kunnan strategista toiminnan ja ta-louden suunnittelua, toteutusta ja arviointia. Hyvinvointikertomusten haasteena on oman paik-kakunnan tietojen saatavuus esimerkiksi työikäisten liikunnan osalta.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on kehittää yhteistyössä Oulaisten liikuntapalveluiden ja Oulaisten perusterveydenhuollon kanssa paikallisia uusia indikaattoreita hyvinvointikertomukseen. Uusien indikaattoreiden tavoitteena on kuvata työikäisten terveyttä edistävän liikunnan tilaa sekä terveyttä edistävän liikunnan määrää Oulaisissa. Tavoitteena on lisäksi esittää keinoja tiedon keräämiseen ja uuden tiedon hyödyntämiseen. Työn tavoitteena on myös lisätä tietoutta ja osaamista tiedolla johtamisesta kuntien hyvinvointityössä.

Tutkimus toteutetaan toimintatutkimuksena; aineisto kerätään teemahaastatteluna liikuntapalveluiden ja perusterveyden henkilöstöryhmiltä ja ideaa kehitetään edelleen haastattelujen jälkeen kehittämispalaverissa. Tutkimuskysymykset ohjaavat kehittämisehdotuksia. Työelämäläh- töisen toimintatutkimuksesta saatujen tulosten jälkeen pilotoidaan Oulaisiin toimintamallin siitä, miten työikäisten terveyttä edistävän liikunnan harrastamista tutkitaan.

Tämän työn tuotoksena uusia kerättäviä indikaattoritietoja esitellään hyvinvointityöryhmälle vietäväksi hyvinvoinnin vuosittaiseen kuntakorttiin, hyvinvointikertomukseen ja päätöksente- koon Oulaisten kaupungin talousarvioiden laadinnan yhteydessä. Lisäksi tuotos palvelee liikun- tapalveluiden ja perusterveydenhuollon oman toiminnan kehittämistä antamalla valmiita kehit- tämisehdotuksia sekä tietoa tiedolla johtamisesta.

Tutkimustehtävä nousi esiin hyvinvointityöryhmän valmistellessa Oulaisten hyvinvointikerto- musta. Valtakunnallisesti kerättävää tietoa työikäisistä löytyi vähän ja lähinnä tieto oli sairaus- perusteista. Indikaattoritietoa terveyttä edistävästä liikunnasta työikäisten osalta ei ollut ollen- kaan. Myöskään suunnitelmaa, kokemusta ja käytänteitä terveyttä edistävän liikunnan harras- tamistiedon hyödyntämiseen ei Oulaisissa ole.

Tutkimuskysymykset:

1. Millaista tietoa työikäisten terveyttä edistävästä liikunnasta kerätään tällä hetkellä ja millaista tulisi kerätä ja tuottaa tulevaisuudessa Oulaisissa?
2. Kuka ja miten tätä tietoa kerätään ja tuotetaan?
3. Miten kerätty tieto hyödynnetään päätöksenteon tukena?

Työssä opinnäytetyössä selvitetään vaihtoehtoja työikäisten terveyttä edistävän liikunnan tiedon keruuseen ja tiedon hyödyntämiseen hyvinvointityössä. Tietoa, käytänteitä tiedon keräämiseen, tiedolla johtamiseen ja sitä kautta myöhemmin terveyden edistämiseen liikunnan avulla, voisimme hyödyntää jatkossa omassa kunnassamme ja laajemmin myös muissakin kunnissa. Työn tuloksena syntyy vaihtoehtoja tiedon keräämisen kohteiksi, ja jatkossa tuloksia voidaan hyödyntää myös monialaisessa yhteistyössä. Tämän opinnäytetyön yhtenä tuotoksena laaditaan ehdotuksia tulevaisuudessa monialaisesti kerättävästä tiedosta työikäisten terveyttä edistävää liikunnasta Oulaisissa. Konkreettisesti toisena tuotoksena kehitetään paikallisia uusia työikäisten terveyttä edistävää liikuntaa kuvaavia indikaattoreita, joita hyödynnetään kuntakortissa ja hyvinvointikertomuksessa. Kolmantena tuotoksena kehitetty esitys siihen, miten näistä indikaattoreista esiin tulevaa tietoa voisi hyödyntää kuntamme päätöksenteossa ja palveluiden kehittämisessä. Tämä toimintamallikonaisuus esitetään konkreettisina toimenpiteinä taulukkomuodossa.

Tutkimusote on laadullinen tutkimus. Toimintatutkimus on strateginen lähestymistapa, jossa yhdistyy käytännön kehittämistyö ja tutkimus. Toimintatutkimusta ohjaa käytännöllinen intressi; siinä halutaan tietää, miten asiat voitaisiin tehdä paremmin. (Heikkinen 2015, 204.) Toimintatutkimuksen kaksoistehtävän kiteyttää Jary & Jary (1991) seuraavasti: ”Toimintatutkimus on tutkimustapa, jonka päämääränä on saada aikaan muutoksia sosiaalisissa käytänteissä, mutta samalla myös tutkia niitä muutoksia”. Heikkisen (2015) mukaan toimintatutkimus ei ole tutkimusta toiminnasta vaan tutkimusta toiminnan sisällä toiminnan kehittämisestä varten. Toimintatutkimuksessa tavoitellaan muutosta ja kohteena on ihmisten toiminta. (Kananen 2017, 49.)

Hyvinvointiryhmä on hallituksen nimeämä työryhmä, jossa toimijoita on kunnan eri toimialoilta; omasta organisaatiosta sekä järjestöistä. Työryhmän puheenjohtajana toimii sivistys- ja kulttuurijohtaja ja kokoonkutsujana hyvinvointiyhdyshenkilö.

Työ liittyy kiinteästi kunnan hyvinvointikertomukseen, joka hyväksyttiin tämän työn kanssa samaan aikaan keväällä 2021. Paikkakunnallamme viimeksi toteutettu laajempi tutkimus koskien työikäisiä tehtiin 2013, jolloin Anu Gretschel, Sofia Laine ja Pirjo Junttila-Vitikka tutkivat Valtion liikuntaneuvoston toimesta kuntalaisten kokemustietoa liikuntapaikkojen laadun arvioinnissa. Tutkimukseen osallistuneiden joukko oli pieni ja tutkimuksesta saadun tiedon käyttäminen vähäistä.

3 HYVINVOINTIKERTOMUS

Terveydenhuoltolaki (1326/2010, § 12) velvoittaa kunnat valmistelevaan laajan hyvinvointikertomuksen kerran valtuustokaudessa. Kuntalain mukaan kuntien tulee pyrkiä edistämään asukkaidensa hyvinvointia (410/2015, § 1) Kertomuksen valmistelu on kunnan eri sektoreiden yhteinen hyvinvointiasioiden oppimisprosessi. Parhaimmillaan yhteinen työ ja tekeminen hyödyntää kunnan rajalliset resurssit vaikuttavasti. Toimintaa ohjataan poikkihallinnolliseen suuntaan ja hyvinvointia korostetaan koko organisaation asiana. Hyvinvointikertomus toimii pohjana eriarvoisuuden kaventamiselle. Työ tehdään yhdessä ja mukana tulisi olla järjestöt, seurakunnat ja yritykset. Myös kuntalaisia tulisi osallistaa hyvinvointikertomuksen laadinnan eri vaiheissa. (THL, 2019.)

Hyvinvointikertomus toimii kunnan strategisen johtamisen työvälineenä. Asiakirja valmistellaan kerran valtuustokaudessa monialaisesti ja yhteisöllisillä menetelmillä. Laaja hyvinvointikertomus toimii hyvinvointipolitiikan suunnittelun, arvioinnin ja raportoinnin työvälineenä. Kertomukseen valitut painopisteet toimivat osana talousarviota ja toimialojen käyttösuunnitelmia. Näitä arvioidaan vuosittain talousarvion toteutumisen yhteydessä. (THL, 2019.) Sormusen (2012) mukaan hyvinvointikertomus kokoaa olemassa olevan hyvinvointitiedon (taustatekijät, vahvuudet ja kehittämistarpeet) yhteen asiakirjaan. Hyvinvointikertomus kuvaa tiiviisti kunnan toteuttamaa hyvinvointipolitiikkaa väestön terveydestä ja hyvinvoinnista väestöryhmittäin, mukaan lukien sosioekonomiset ryhmät terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavaista tekijöistä ja niiden muutoksista. Kertomus kuvaa eri sektoreiden toimivuutta ja kykyä vastata hyvinvointitarpeisiin sekä ehkäisevän ja edistävän työn vaikutuksista. Hyvä kertomus tukee kunnan päätöksentekoa, auttaa priorisoimaan toimintaa ja varmistaa toiminnan resurssit. Myös toimenpiteiden onnistumisen arvioinnin suunnitelma näkyy kertomuksessa. (THL, 2019.) Hyvinvoinnin edistämisen tehtävä on laaja ja edellyttää poikkihallinnollista yhteistyötä. Kuntalaisten hyvinvointi on yhteydessä koulutukseen, liikunta-, ruoka- ja kulttuuripalveluihin, kaavoitukseen, vesihuoltoon, ympäristön tilaan, liikennejärjestelyihin sekä moniin muihin kunnan hoitamiin tehtäviin. (Niemi, 2017.) Hyvinvointikertomus kerää eri toimialojen hyvinvointiin liittyvät indikaattorit (myös muiden kuin sote-sektorin) ja tunnistaa väestöryhmien tarpeita ja ongelmia (mm. sosioekonomiset, sukupuolien väliset erot, ikä- ja erityisryhmät) Kertomuksessa on mukana sekä laadullista että määrällistä tietoa, parhaimmillaan myös kustannuksista. Kertomuksessa esitetyt tiedot, tunnistetut tar-

peet ja asetetut tavoitteet ovat linjassa eri toimijoiden toimenpiteiden kanssa. Kertomuksessa esitetään riittävän konkreettisia toimenpiteitä kaikilla kunnan sektoreilla. (THL, 2019.)

Hyvinvointikertomusta johtaa hyvinvointityöryhmä. Laadinta on prosessi, joka tehdään monialaisena yhteistyönä. Monialaisena työnä saadaan koottua tarvittava tieto, koska kunnan elinvoimaan, kuntalaisten hyvinvointiin ja toimintakykyyn vaikuttava tieto on hajallaan eri toimialoilla. Monialainen työ mahdollistaa tiedon tulkinnan ja merkityksen antamisen ja kertomuksen tuloksena syntyvät hyvinvointityön tavoitteet tulevat kaikkien toimijoiden hyväksymiksi ja toimijat sitoutuvat tehtyyn työhön paremmin. (THL, 2019.)

Tulevaisuudessa kunnan rooli muuttuu, kun sote mahdollisesti toteutuu. ARTTU 2 ohjelmaraportin mukaan kunnalla säilyy vastuu kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistämisestä, joten kunta huolehtii jatkossakin muun muassa teknisten palveluiden, liikunta- ja nuorisotoimen sekä koulutus- ja kulttuuripalveluiden vastuulla olevasta kunnan asukkaiden hyvinvoinnin edistämisestä. (Paahtama 2016, 1.) Tutkimuksensa päälöydöksenä THL:n tutkijat Pekkanen ja Saaristo (2020) sanovat, että Kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyössä on kehitettävää erityisesti päätösten vaikutusten ennakoarvioinnissa. Ennakkovaikutusten arvioinnissa tarvittaisi Oulaisissa valtuustotasoinen päätös toiminnan aloittamisesta paikkakunnallamme.

3.1 Hyvinvointikertomustyö Oulaisissa

Oulaisten kuntastrategiassa kuvataan hyvinvointia jokaiselle kuuluvana; kaikissa elämäntilanteissa, palveluiden ääressä, työssä ja vapaa-ajalla. (Oulaisten kaupungin www-sivut, luettu 23.3.2021.) Liikuntapalveluiden ohjelmassa työikäisten osalta tavoitteita ovat: työikäisten aikuisten liikkumisen lisääminen, hyvinvoinnin lisääminen ja työkyvyn ylläpitäminen sekä terveysliikunnan kehittäminen. Toimenpiteitä ovat liikuntaneuvonnan järjestäminen terveytensä kanalta liian vähän liikkuville yhteistyössä perusterveydenhuollon kanssa, aikuisväestön liikuntaaktiivisuuden seurannan järjestäminen, työpaikkaliikuntaan kannustaminen, monipuolisen matkan kynnyksen liikuntatoiminnan ja tapahtumien järjestäminen, puulaakiurheilun tukeminen, yhteistyön tiivistäminen kansalaisjärjestöjen kanssa sekä terveysliikuntahankkeiden hyödyntäminen. (Liikuntapalveluiden ohjelma 2019, 11.)

Oulaisten kaupunginhallitus nimesi uuden valtuustokauden alussa nykyisen hyvinvointityöryhmän vuonna 2017. Ryhmä koostuu johtavista viranhaltijoista, järjestöjen edustajista ja luottamushenkilöistä. Ryhmän kokoonkutsujana toimii liikunta- ja nuorisotoimenjohtaja, joka on nimetty myös kunnan hyvinvointiyhdyshenkilönä. Ryhmä nimesi puheenjohtajakseen sivistys- ja kulttuurijohtajan, joka toimii myös sivistys- ja hyvinvointilautakunnan esittelijänä. Oulaisten kaupungissa ei ole aiemmin hyväksytty hyvinvointikertomustyötä, joten työ aloitettiin käytännössä puhtaalta pöydältä. Hyvinvointikertomus vuosilta 2017-2020 ja hyvinvointisuunnitelma 2021-2024 on tavoitteena saada hyväksyttyä keväällä 2021.

Kuva 2. Oulaisten hyvinvointikertomus prosessina. (Oulaisten kaupunki 2020)

Oulaisten hyvinvointityöryhmä on päättänyt käyttää sähköistä hyvinvointikertomusta hyvinvoinnin kuvaamisen työvälineenä. Sähköisestä hyvinvointikertomuksesta on saatavissa valtakunnalliset, eri raporteista kerätyt, hyvinvointi-indikaattorit valmiiksi sisällytettynä. Työväline tukee asiantuntijoiden yhteistä työskentelyä sekä päättäjien mahdollisuutta hyödyntää hyvinvointikertomusta. (THL 2021)

Hyvinvoinnin edistämistyö on kunnan tärkein tehtävä, joka edellyttää eri hallinnonalojen yhteistyötä sekä yhteistyötä paikallisten ja alueellisen yhteistyökumppaneiden kanssa. Tämän tehtävän tukemiseksi sekä kuntien ja maakunnan elinvoiman vahvistamiseksi on uudistettu Pohjois-

Pohjanmaan hyvinvointisopimus vuosille 2019-2025. Sopimus tukee kuntien strategisen tason ihmislähtöistä hyvinvointijohtamista ja yhteiskehittämistä sekä rakenteiden uudistamista. Oulainen allekirjoitti muiden kuntien kanssa hyvinvointisopimuksen Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointifoorumissa Ylivieskassa 31.10.2019. Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointisopimuksessa osaaaminen ja koulutus nostetaan keskeiseksi hyvinvoinnin tekijäksi.

Tarkastuslautakunnan tehtävänä on kuntalain 121 §:n mukaan muun muassa arvioida, ovatko valtuuston asettamat toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet toteutuneet kunnassa. Tällä oikeuduksella tarkastuslautakunta voi ottaa aktiivisesti kantaa myös hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tilaan ja kunnan asettamien tavoitteiden toteutumiseen kunnassa. (Oulaisten kaupungin hyvinvointikertomuksen luonnos 23.3.2021)

3.2 Työikäiset Oulaisten kaupungin hyvinvointikertomuksessa -tarkempi kuvaus lähtötilanteesta

Oulaisten hyvinvointikertomus on jaettu ikäkausittain lapsiin ja lapsiperheisiin, nuoriin ja nuoriin aikuisiin, työikäisiin ja ikäihmisiin. Tässä työssä tavoitteena on kehittää paikallisia indikaattoreita kuvaamaan työikäisten hyvinvointia. Tällä hetkellä työikäisten indikaattoritietona kuvataan työikäisten elämänlaatua ja osallisuutta, opiskelua, työtä ja toimeentuloa, turvallisuutta, asumista ja ympäristöä, sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä vapaa-aikaa. Erikseen liikuntaa kuvaavia indikaattoreita ei ole. Tämänhetkiset indikaattorit kuvataan tämän työn liitteessä 1.

Työikäisiä koskeva indikaattoritieto saadaan tällä hetkellä suoraan sähköisen hyvinvointikertomuksen indikaattoreista. Sähköiseen kertomukseen on mahdollista lisätä myös omia indikaattoreita. Työikäisten liikunnan harrastamisaktiivisuutta, kokemustietoa työikäisten terveyttä edistävän liikunnan harrastamisesta, liikuntapaikkojen käytöstä tai tietoa liikuntaneuvonnasta ei kuvata indikaattoreilla vuosien 2017-2020 kertomuksessa. Tämänhetkinen indikaattoritieto koostuu pääsääntöisesti sairausperustaisista indikaattoreista, kokemustietoa tai toimia, joilla työikäisten sairauksia voitaisi ennaltaehkäistä, ei kuvata hyvinvointikertomuksessa kuin kirjaston lainamäärien tai yhdistysten yhteiskokouksen verran. Eli tässä työssä on tavoitteena kehittää uusia indikaattoreita kuvaamaan työikäisten liikkumista kuvaavia indikaattoreita, joita on mahdollista lisätä hyvinvoinnin kuntakorttiin ja hyvinvointikertomukseen.

Perusterveydenhuollon avohoidonlääkärikäynnit 50 - 64-vuotiailla / 1000 (P) oli 21.8.2020 mennessä 1095 vastaavan ikäisestä väestöstä. Verrattaessa koko maahan sekä Pohjois-Pohjanmaan on Oulaisten keskimääräinen avohoidonlääkärikäyntien määrä korkeampi. Avohoidonlääkärikäynnit ovat nousseet Oulaisissa verrattuna vuoteen 2018. Koko maan keskiarvo on 906 ja Pohjois-Pohjanmaan 980. Oulaisten sepelvaltimotauti-indeksi (ikävakioimaton T) on verrattuna naapurikuntiin, Pohjois-Pohjanmaan ja koko maan keskiarvoon nähden suurin. Oulaisten indeksi on 144,9, Pohjois-Pohjanmaan 112,4 ja koko maan keski-arvo 100. Tuki- ja liikuntaelinsairausindeksi, ikävakioimaton (T) on Oulaisten osalta 159,7. Ympäristökuntiin verrattuna Raahella, Haapavedellä ja Haapajärvellä tuki- ja liikuntaelinindeksi on suurempi kuin Oulaisilla, kun taas Ylivieskassa, Kalajoella, Nivalassa, Pohjois-Pohjanmaalla ja koko maassa indeksi on pienempi.

Diabetes perusterveydenhuollon lääkärin avosairaanhoidon vastaanoton käyntisyynä, % kirjaetuista käyntisyistä (T) on noussut Oulaisissa tasaisesti vuodesta 2017. Vuoden 2019 osuus % kirjaetuista käyntisyistä oli Oulaisten osalta 0,8 %, kun se vuonna 2017 oli 0,4 %. Haapavesi on ainoa naapurikunta, jossa käyntisyyn osuus on pienempi kuin Oulaisissa. Pohjois-Pohjanmaan keskiarvo on 2,3 % ja koko maan keskiarvo 3,4 %.

Tuki- ja liikuntaelinten- sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat, % 16 - 64-vuotiaista (T) osuus oli Oulaisissa vuoden 2019 osalta 1,7 %. Osuus on hieman laskenut vuodesta 2017 ja 2018, jolloin Tuki- ja liikuntaelinten- sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavien osuus Oulaisissa oli 2 %. Haapaveden ja Haapajärven prosentuaalinen osuus on pienempi kuin Oulaisissa, mutta Pohjois-Pohjanmaan ja koko maan tuloksiin Oulaisten osuus on suurempi. Erityiskorvattaviin lääkkeisiin verenpainetaudin vuoksi oikeutettuja 31.12., ikävakioitu väestöosuus (%) (T) on Oulaisissa vuoden 2019 osalta 10,4 %. Oulaisten osuus on verrattaessa naapurikuntiin keskivaiheilla. Pohjois-Pohjanmaan indeksi on koko maan keskiarvoon verrattuna korkea, 10,1 %.

Oulaisten kaupunki aloitti säännölliset järjestöillat 2018. Järjestöjen yhdyshenkilönä aloitti kulttuurituottaja Tuula Aitto-oja. Kirjaston lainausmäärä asukasmäärään nähden oli 2019 37,7, luku on Pohjois-Pohjanmaan keskitasoa. Kuntalaisilta kerättiin palautetta vapaa-aikapalveluista sähköisillä kyselyillä ja somen kautta. Kuntaan käynnistettiin useita matalan kynnyksen ryhmätöimintoja liikunnanohjaajan toimesta, uusia luonto- ja liikuntatapahtumia, sekä muita työikäisiin kohdennettua toimintaa. Erilaista uutta kilpailu- ja puulaakitoimintaa järjestettiin yhteistyössä

järjestöjen ja kuntalaisten kanssa vuodesta 2018 alkaen. Oulaisten kaupunginhallitus nimesi liikuntapalvelusuunnitelmatyöryhmän keväällä 2018, joka laati liikuntaohjelman Oulaisiin. Kulttuuriohjelma valmistui 2017.

Kaupungin vapaa-aikapalvelut tekevät yhteistyötä järjestöjen kanssa. Pyrimme tukemaan paikkakunnalla runsaan aktiivisten järjestöjen toimintaa sujuvalla ja avoimella yhteistyöllä. Olemme aloittaneet säännölliset järjestöjen kuulemistilaisuudet. Lisäksi keväällä 2018 sivistys- ja hyvinvointilautakunta hyväksyi uuden avustussäännön, jonka tavoitteena on entistä nopeammin ja joustavammin tukea järjestöjen toimintaa ja lisätä hakijoiden määrää. Myös urheilijaapurahasääntö ja liikuntasalien jakoperusteet nykyaikaistettiin kuullen ensin kuntalaisia. Järjestöjen harrastajamäärät ovat hyvällä tasolla ja jokaisella järjestöllä riittää tekijöitä.

Julius-tilavarausjärjestelmä otettiin käyttöön syksyllä 2019. Sitä kautta kuntalaiset näkevät vapaana olevat salivuorot sekä pystyvät tekemään varauksia kaikkiin kaupungin hallinnoimiin tiloihin. Uusi jousiammunnan ulkorata otettiin käyttöön kesällä 2018. Ulkoilureitistöä Ouluntien pururadan ja Honkamajan välissä uudistettiin pohjan osalta hiihtokauden jälkeen. Ouluntien pururadalle valmistui 2018 lähiliikuntapaikka, jossa on fitness-laitteet, lasten pulkkamäki ja treeniportaati.

Paikkakunnalle perustettiin kaksi yksityistä kuntosalia tuottamaan erilaisia kuntosalii- sekä PT-toimintaa. Lisäksi Taukokangas tuottaa työikäisille laadukkaita liikuntapalveluita. Jokihelmen opisto tarjoaa erilaista toimintaa ja avasi uudet toimitilat Oulaisten keskustaan Keskuskadulle. Lisäksi jokaisella kylällä toimii säännöllisesti eri sisältöisiä ryhmiä.

Oulaisten kaupungissa on käynnistynyt vuoden 2020 aikana aluehallintoviraston rahoittama Liikuntaneuvontaa 18-64-vuotiaille Oulaisissa 2020 - 2022 -hanke. Hankkeen tavoitteena on kehittää ja vakiinnuttaa toimiva liikuntaneuvonnan palveluketju osaksi kaupungin peruspalveluja. Liikuntaneuvonnalla tuetaan 18-64-vuotiaiden oulaistelaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä lisäämällä väestön liikuntaa ja liikuskelua käypähoitosuosituksen sekä uusimman UKK-insituutin viikoittaisen liikuntasuosituksen mukaisesti sekä tuetaan liikunnallisen elämäntavan omaksumista osaksi arkea. Liikuntaneuvonnassa edetään asiakkaan lähtötilanteen mukaan, pyrkimyksenä päästä mahdollisimman tehokkaiisiin terveysvaikutuksiin. Liikuntaneuvonnassa huomioidaan myös uni, stressi ja ravitsemus. Hanketta suunnittelemaan ja kehittämään on palkattu

liikunnanohjaaja. Hankkeeseen on perustettu ohjausryhmä, joka seuraa ja ohjaa liikuntaneuvonnan kehittämistä ja käytännön toteuttamista.

4 TYÖIKÄISET JA TERVEYTTÄ EDISTÄVÄ LIIKUNTA

Työikäiseen väestöön kuuluvat tilastokeskuksen mukaan kaikki 15-64-vuotiaat henkilöt. Tässä työssä työikäisillä tarkoitetaan 18-64-vuotiailla henkilöillä (Tilastokeskus). Työssäkäyvän väestön nopea ikärakenteen muutos ja ennenaikainen eläkkeelle siirtyminen liikuntaelimistön vaivojen takia luo tällä hetkellä suuria haasteita koko yhteiskunnalle. Tilanteeseen puuttuminen aikaisessa vaiheessa liikunnan keinoin voi merkittävästi ehkäistä fyysisen toimintakyvyn heikkenemistä työikäisellä väestöllä. (Suni ym. 2011, 32.)

WHO:n joulukuussa julkaistujen työikäisten liikuntasuosituksen mukaan 18-64-vuotiaiden tulisi harrastaa liikuntaa vähintään 150-300 minuuttia keskitasoista aerobista aktiviteettia tai vähintään 75-150 minuuttia ankaraa aerobista treeniä viikossa. Lihaskuntotreeniä keskitasolla tai rankasti treenaten pitäisi tehdä vähintään kahdesti viikossa. (WHO 2020, 12.) Suomessa uusittiin työikäisten terveysliikuntasuositukset 2019. Uudet suositukset kuvataan tarkemmin tässä työssä myöhemmin. Vapaa-ajan liikunnan harrastaminen Suomessa on aikuisilla lisännyt suosiotaan viimeisten vuosikymmenten ajan, samalla kun työn fyysinen kuormittavuus on laskenut. Tuoreimman tilastoraportin mukaan naiset ovat olleet miehiä ahkerampia työmatkaliikkuja. Liikunnan harrastamisessa on myös nähty sosioekonomisia eroja niin että, korkeasti koulutetut harrastavat useammin vapaa-ajan liikuntaa kuin matalasti koulutetut.

Käypä Hoito suosituksen mukaan terveyden ylläpitämiseksi viikossa tulisi kertyä vähintään kaksi ja puoli tuntia kohtuukuormitteista kestävyysliikuntaa, tai tunti ja viisitoista minuuttia raskaampaa kestävyysliikuntaa. Lisäksi viikon aikana tulisi tehdä vähintään kaksi kertaa lihaskuntaa ylläpitävää tai kehittävää liikuntaa. Päivittäinen fyysinen aktiivisuus korvautuu nykyään usein istumisella tai fyysisesti passiivisella tekemisellä kuten makoilulla. Jo pienet lisäykset fyysiseen aktiivisuuteen ja liikkumiseen päivän aikana vaikuttavat myönteisesti terveyteen. (Tilastoraportti 2019, 2.) Liikunta säilyttää ja parantaa monipuolisesti kuntoa ja terveyttä sekä pienentää useiden yleisten ja vakavien sairauksien kehittymisen vaaraa. Liikunnan tulee olla monipuolista sekä kestävyyttä, lihasten voimaa ja notkeutta kehittävää sekä sen tulee olla jatkuvaa. (Vuori 2015, 8.).

FinTerveys 2017 tutkimuksessa todetaan, että 39 % miehistä ja 34 % naisista ylisi terveysliikuntasuosituksiin. Kävely on suosittu liikuntamuoto kaikissa ikäryhmissä ja sitä harrastettiin useita

kertoja vuodessa läpi vuoden. Kotiaskareet, juoksu, pyöräily, hölkkä ja ryhmäliikuntatunnit olivat seuraavaksi suosituimpia liikunnan harrastamismuotoja. Kuntosaliharjoittelu useasti viikossa oli suosittua alle 30-vuotiaiden työikäisten keskuudessa. Noin joka kolmannella miehellä ja joka viidennellä naisella oli fyysisesti rasittava työ. Vain harva aikuinen oli saanut kehotuksia lisätä liikuntaa terveysystiä. (FinTerveystutkimuksen tilastoraportti 2017, 1.)

Huttusen (2018) mukaan terveystutkimuksen kannalta tärkeitä asioita ovat esimerkiksi matala verenpaine ja veren kolesteroli, ihannepaino, tuki- ja liikuntaelimestön terveys ja nivelten liikkuvuus. Silloin kun liikunnan avulla tavoitellaan parempaa fyysistä kuntoa, on kyse kuntoliikunnasta. Kun tavoitteena on terveystilasto, puhutaan terveystilastoliikunnasta. (Huttunen, 2018.) Liikuntaaktiivisuus on yksilötason asia, johon kunta voi vaikuttaa aktiivisella toiminnallaan. Liikuntaa tukeva paikallinen politiikka ja laaditut suunnitelmat ovat tärkeitä tekijöitä fyysisen aktiivisuuden edistämiseksi. (Nummela ym. 2014, 1)

Se, miten yhteiskunta kehittyy, vaikuttaa merkittävästi myös liikuntaan. Liikuntapolitiikan suunnittamisen näkökulmasta tärkeitä kehitystrendejä ovat työn ja toimeentulon muutos, digitalisaatio, kaupungistuminen, yksilöllistymiskehitys ja demokraattisen vaikuttamisen ja osallisuuden muutos sekä talouden ja ympäristökehityksen suhteen muutos. (Valtioneuvoston liikuntapolitiittinen selonteko 2018, 3-4.) Työn muutos näkyy työikäisten elämässä ainakin kahdella tavalla, työtehtävät muuttuvat ja uudistuvat useasti työuran aikana ja myös työn tekemisen tavat muuttuvat jatkuvasti digitalisaation, robotisaation ja monien muiden tekijöiden vaikutuksesta. Kaikki edellä mainitut tekijät lisäävät liikunnan merkitystä työikäisten kansalaisten elämässä. Työikäisten hyvä fyysinen kunto auttaa muuttuvassa työelämässä ja muissakin elämän murroskohdissa. (Valtioneuvoston liikuntapolitiittinen selonteko 2018, 4.)

Liikuntapolitiikan selonteon yhteydessä tärkeäksi työikäisten liikunnan lisäämisen teemaksi nousivat työpaikkojen rooli ja arkiliikunta, kattavat ja hyväkuntoiset kevyenliikenteen väylät, työpäivänä tapahtuvaan liikkumiseen mahdollistaminen ja työmatkaliikunnan edistäminen. (Valtioneuvoston liikuntapolitiittinen selonteko 2018, 9.) Työterveyslaitoksen mielestä liikunnan edistämiseen työikäisten osalta sisältyy sekä inaktiivisuuden vähentäminen että aktiivisen liikunnan harrastuksen lisääminen. Tärkeää on ottaa huomioon työn ja ammatin vaatimukset ja vaikutukset, kun liikunnalla edistetään ja ylläpidetään toimintakykyä, työkykyä ja työstä palautumista. Työelämän muutokset kasvattavat yksilön omien valintojen ja päätösten merkittävyyttä elinta-

pojen valinnassa. Vaikka työssä ollaankin yhä enemmän paikallaan, yhteiskunnassa tulee säilymään töitä, joissa fyysinen toimintakyky on merkittävä osa työkykyä. Liikunnalla on myös merkitystä sairauspoissaolojen vähentäjänä. Työpaikan tukeman liikunnan merkityksestä työkykyä ylläpitävänä tekijänä on kuitenkin hyvin heikkoa tutkimusnäyttöä. Työterveyslaitoksen mukaan liikunta parantaa työkykyä, jos liikunta on räätälöity jollekin ryhmälle tai jos vaikutetaan useampaan tahoon yhtä aikaa tai vaikutetaan useisiin elämäntapoihin samanaikaisesti. Työterveyslaitos nostaa esiin myös työpaikan ja työterveyshuollon välisen yhteistyön merkityksen. (Valtioneuvoston liikuntapoliittinen selonteko 2018, 9-10.)

Rotkon ym. laatiman kansallisen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelmassa toimenpiteenä 7 esitetään, että terveyttä edistävää liikuntaa ja ravintoa koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen pohjalta käynnistettäisi toimia sosioekonomisesti huonossa asemassa olevien ja eri tavoin syrjäytyneiden riittävän liikunnan ja terveellisen ravitsemuksen turvaamiseksi. Samassa raportissa todetaan, että sosioekonomiset erot liikunnan harrastamisessa ovat suuret. (Rotko ym. 2012, 22.) Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteillaan väestöryhmien välisten hyvinvointi- ja terveyserojen kaventamista ylläpitämällä ja parantamalla hyvinvointia, terveyttä, osallisuutta sekä työ- ja toimintakykyä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä poikkihallinnollinen yhteistyö on keskeisessä asemassa. Liikuntapoliittinen selonteko nostaa esiin liikuntatoimen tärkeyden hyvinvoinnin edistäjänä: ”Kunnan liikuntatoimella on vastuu huolehtia poikkihallinnollisen työn toteutumisesta kunnan sisällä”. Sote-uudistuksen myötä kunnassa edelleen säilyvien sivistyspalveluiden, elinkeinotoiminnan ja kaavoituksen yhteistyöllä edistetään asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä. (Valtioneuvoston liikuntapoliittinen selonteko 2018, 18.)

4.1 Työikäisten uudet liikkumisen suositukset

UKK-instituutti päivitti laajaan ja perusteelliseen kirjallisuuskatsaukseen ja kansainväliseen tieteellisen näytön arvioinnin perusteella suomalaisten työikäisten (18-64 v.) liikkumisen suositukset 2019. Suositukseen tuli tällä kertaa paljon muutoksia ja tarkennuksia, vaikka suosituksen ydin reippaan ja rasittavan liikunnan ja lihaskunnan osalta ei muuttunutkaan. Uuden suosituksen taustalla on ensimmäistä kertaa myös tutkimusaineistoa liikkumisesta ja paikallaolosta, joka on objektiivisesti mitattu erilaisilla liikemittareilla.

Uusi suositus poistaa 10 minuutin pätkät liikkumisen minimikestosta, tunnistaa kevyen liikkumisen terveyshyödyt, ottaa kantaa paikallaanolon keskeytyksiin ja kuvaa unen ja liikkumisen välistä yhteyttä. Näiden muutosten jälkeen UKK-instituutti päätyi rakentamaan Liikuntapiirakan tilalle liikkumisen suosituksen. Liikuntapiirakan jäähyväisten myötä termi terveystiikunnan suositus vaihtui muotoon liikkumisen suositus.

LIKKUMALLA TERVEYTTÄ – askel kerrallaan

Viikoittainen liikkumisen suositus 18–64-vuotiaille

 UKK-instituutti

Kuva 1. Työikäisten liikkumisen suositukset (UKK-instituutti, 2019).

4.2 Työikäisten liikkumattomuuden kustannukset

Tuoreimman tutkimuksen mukaan mikäli koko maailman aikuisväestö liikkuisi reippaalla teholla vähintään 2,5 tuntia viikossa, lisäisi se maailman bruttokansantuotetta laskennallisesti 0,15 -

0,24 % vuodessa. UKK-instituutin referoiman tutkimuksen laskelmat perustuvat lisääntyneen liikkumisen myötä parantuneeseen työn tuottavuuden kasvuun sekä vähentyneeseen sairauksien ja kuolleisuuden riskiin. (UKK-instituutti, 2021.) Liikkumattomuus aiheuttaa lisäkustannuksia terveydenhuollon välittömissä kustannuksissa sekä tuottavuuskustannuksissa menetettyjen työpanosten osalta. Lisäksi liikkumattomuus aiheuttaa ikääntyneiden koti- ja laitoshoidon kustannuksia, syrjäytymisen kustannuksia sekä sosiaalietuuksien lisäkustannuksia. Global Burden of Disease -tutkimuksen laskelmien mukaan väestön ikääntymisen ja riskitekijöiden muutosten johdosta Suomen terveydenhuollon suorien kustannusten arvioidaan kasvavan 29 % vuoteen 2030 ja 43 % vuoteen 2040 mennessä vuoden 2015 kustannuksiin verrattuna. Siksi liikkumattomuuden yhteiskunnallisten kustannusten säästöpotentiaalin voidaan sanoa olevan erittäin merkittävä. (Husu ym. 2018, 11.) Vasankarin ja Kolun (2018) julkaiseman tutkimuksen mukaan vähäisen fyysisen aktiivisuuden, runsaan istumisen ja huonon kunnon vaikutus suoriin terveydenhoidon kustannuksiin sekä tuottavuuskustannusten menetyksiin ovat Suomessa vuosittain 3,2 - 7,5 miljardia euroa. Summa koostuu sairauksien aiheuttamien terveydenhuollon ja tuottavuuden kustannuksista, ikääntyvän väestön koti- ja laitoshoidon kustannuksista, tuloveromenetyksistä, työttömyysturvaetuksien kustannuksista sekä syrjäytymisen aiheuttamista kustannuksista. Vasankarin ja Kolun nostavat esiin tutkimuksensa perustella neljä keskeistä toimenpideehdotusta. 1) Liikkumattomuuden aiheuttamat yhteiskunnalliset kustannukset ovat huomattavat ja niitä pitää arvioida määrääjain. 2) Liikkumattomuuden yhteiskunnallisten kustannusten laskennan tulisi pohjautua eri-ikäisten mitattuun fyysiseen kuntoon sekä objektiivisesti mitattuun fyysiseen aktiivisuuteen ja paikallaanoloon yhdessä samanaikaisesti toteutettujen kyselyjen kanssa. 3) Raportissa esitettyjen kustannusten lisäksi tutkijat tunnistivat myös muita liikkumattomuuden aiheuttamia yhteiskunnallisia kustannuksia, joihin tulee kiinnittää erityistä huomiota tulevaisuuden selvityksissä. 4) Vaikuttavia ja kustannusvaikuttavia toimenpiteitä tulisi toteuttaa merkittävästi nykyistä enemmän liikkumattomuuden yhteiskunnallisten kustannusten aiheuttamiin riskiryhmiin, kuten elintapasairauksia omaaviin tai suuren riskin henkilöihin, syrjäytymisvaarassa oleviin nuoriin, kaiken ikäisiin huonon fyysisen kunnon omaaviin henkilöihin ja heikentyneet toimintakyvyn omaaviin ikääntyneisiin. (Kolu & Vasankari 2018, 60.)

4.3 Työikäisten terveyttä edistävän liikunnan lisääminen uuden tiedon avulla

Terveyden edistäminen on kirjattu useaan Suomen lakipykälään. Jo perustuslaissa määritellään terveyden edistäminen julkisen vallan tehtäväksi ja julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävä sosiaali- ja terveyspalvelut sekä edistettävä väestön terveyttä. (Suomen perustuslaki 1999/731 § 19.) Sama terveyden edistämistehtävä on sisällytetty kuntalakiin sekä terveydenhuoltolakiin: Kunnan johtamisessa tulee ottaa huomioon asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen sekä seurattava asukkaiden terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä (Kuntalaki 2015/410 § 1; Terveydenhuoltolaki 1326/2010). Lisäksi terveyden edistämisestä puhutaan liikuntalaissa, jonka mukaan kunnan tehtävä on luoda terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa. (Liikuntalaki 2015/390 § 5.) Kuntaliiton hyvinvointipoliittisen ohjelman (2015) tavoitteen mukaan kuntalaisilla on myös itsellä aktiivinen rooli oman ja lähiyhteisönsä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä omien voimavarojensa puitteissa niin pitkään kuin se on mahdollista.

Työikäisen väestön toimintakykyä ja terveyttä heikentävät liikunnan puute, epäterveellinen ruokavalio, mielenterveysongelmat, tupakointi ja liiallinen alkoholin käyttö. Ne ovat yhteydessä myös useimpiin kansansairauksiin ja aiheuttavat ennenaikaisia kuolemia sekä heikentävät työkykyä. Elintapojen kohentamiseen ja terveyden edistämiseen on panostettava, jotta Suomessa on tulevana vuosina riittävästi työkykyistä työvoimaa (Työterveyslaitos, 2021). Liikunnan edistäminen kunnissa 2010-2014-raporttia lainaten; *”Kuntatason poikkiallinen, moniammatillinen ja sektorien rajat ylittävä työ on tärkeässä asemassa suomalaisen väestön fyysistä aktiivisuutta ja liikuntaa edistettäessä. Eikä syyttä, sillä kunta lienee organisaatiotyyppinä se, joka parhaiten koko Suomessa tavoittaa myös tulevaisuudessa eri-ikäiset, eri sosioekonomisiin ryhmiin kuuluvat sekä fyysisen aktiivisuuden janalla eri kohtiin sijoittuvat ihmiset. Tavoittaminen tapahtuu erityisesti varhaiskasvatuksen, koulujen, liikuntaolosuhteiden sekä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden kautta”* (Hakamäki ym. 2015, 5).

Kunnat tekevät kauas kantoisia päätöksiä kuntalaisten hyvinvoinnin ja paikallisen elinvoiman kannalta ja kuntien ratkaistavana on yhä monitulkintaisempia ongelmia. Päätöksenteossa pitäisi ottaa huomioon erilaiset näkökulmat, vaihtoehdot sekä riittävä informaatio. Tätä kokonaisuutta voidaan ratkoa tietoon perustuvan strategisen johtamisen kautta, jossa kunnan eri toimivat koavat ja jalostavat tietoa päätöksentekoa varten. (Kuntaliitto2019.) Nykykunnissa palveluiden painopiste on siirtymässä reaktiivisesta toiminnasta proaktiiviseen toimintaan (Jalonen 2015, 41; Kunta IT, 11). Toisena merkittävänä trendinä on muun muassa niukkojen resurssien vaikut-

tavampi suuntaaminen. (Kunta IT, 10.) Gustafssonin ja Marniemen (2012, 14) mukaan silti on hämmentävää huomata, miten vähän julkisista organisaatioista kerättyä tuotos- ja tulostietoa hyödynnetään tehtäessä tulevaisuuden valintoja.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) tukee kuntia terveyden edistämistyössä tuottamalla tietoa väestön terveydestä edistämisen hyvistä käytänteistä, menetelmistä sekä työvälineistä. (Sosiaali- ja terveysministeriö.) Yhtenä kansallisena terveyden edistämisen tietolähteenä toimii TEAviisari. TEAviisari on THL:n luoma terveydenedistämisen (TEA) mittaamiseen luotu vertailutietojärjestelmä, jossa kuvataan eri näkökulmista kunnan toimintaa kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. (THL, 2015.) Tämän kehittämistyön tavoitteena oli rakentaa ja pilotoida Itä-Suomen kuntien liikuntaviranhaltijoille tiedolla johtamisen koulutuspaketti TEAviisarista. Alatavoitteena oli tutustuttaa liikuntaviranhaltijat TEAviisarin käyttöön sekä hyödyntää TEAviisari-tuloksia liikuntatoimen strategisessa suunnittelussa kunnallisessa päätöksenteossa. (THL, 2015.) OKM:n liikunnan vastualueen johtajan Tiina Kivisaaren mukaan kunnat hyödyntävät vain vähän valtakunnallisia linjauksia liikunnan edistämisen apuna (Teaviisaritiedote 2018).

Tiedolla johtaminen mahdollistaa kunnissa sen, että erilaiset näkökulmat, vaihtoehdot ja kattava informaatio otetaan johtamisessa ja päätöksenteossa huomioon. Jotta pystytään johtamaan tiedolla, on koottava johtamisen ja päätöksenteon tueksi tilannetta tai ilmiötä kuvaavat faktat. Pelkkä tieto ei riitä eikä ole yksiselitteistä, vaan sen käyttö vaatii riittävästi keskustelua ja vuorovaikutusta. Näin tiedon perusteella voidaan tehdä yhteisiä tulkintoja ja johtopäätöksiä. Tässä vaiheessa tiedon merkitys muuttuu tiedon jakamisesta tiedolla johtamiseksi. (Kuntaliitto, 2019.) ”Korkeatasoinen tieteellinen analyysi ja yhteiskunnallinen keskustelu eivät takaa hyviä päätöksiä. Yhteiskuntapolitiikan onnistuminen on viime kädessä riippuvainen poliittisista päättäjistä. Näin tuleekin olla. Silti asiantuntijoiden käyttö ja aktiivinen keskustelu ovat tarpeellisia. Niiden kautta voidaan kenties välttää pahimpia karikoita.” (Seppo Honkapohja, 2000) Tällä sitaatilla alkaa Ojajärven ym. teos Liikuntalaiva tietomerellä (2013). Valtioneuvoston laatiman tuoreimman liikunnan selonteon laadintavaiheessa kuntien liikuntatoimien vastauksista suurimpana haasteena nähtiin liikuntatoimen resurssien pienuus. Haasteita tasa-arvoisille liikuntapalveluille luovat haja-asutuksen asettamat rajoitteet, väestön ikärakenne, kunnan talous sekä hallinnollisen ja kentällä tapahtuvan työn yhdistäminen. Toiminnan sisällön kannalta haastavimpana pidettiin liikkumattomien saamista liikuntatoiminnan piiriin. Esille nousivat myös urheiluseurojen

ja yhdistysten motivoiminen liikuntatyöhön, liikunnan näkyvyyden lisääminen ja liikunnan tarpeellisuuden perustelu kuntapäätäjille sekä toiminnan vaikuttavuuden mittaaminen. (OKM, 2018.)

4.4 Työikäisten terveyttä edistävä liikunta Oulaisissa

Oulaisten hytekertomuksen luonnoksen indikaattoritiedoista (taulukot tarkemmin tässä työssä myöhemmin) voi nähdä, että Oulaisten työikäisten sairastavuusluvut ovat korkealla esim. Tuki- ja liikuntaelinten- sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat 16 - 64-vuotiaista 1.7%, (Pohjois-Pohjanmaan ka 1.5%), tulesindeksi on 159.7% (Pohjois-Pohjanmaan ka 139,3%) ja myös sepelvaltimoindeksi on korkea 144.9 (Pohjois-Pohjanmaan ka. 112,3). Oulaisten sairastavuusindeksi on 124.8. THL:n sairastavuusindeksi kuvaa suomalaisten kuntien ja alueiden väestön sairastavuutta suhteessa koko maan tasoon. Indeksissä on otettu huomioon seitsemän eri sairausryhmää ja neljä eri painotusnäkökulmaa. Indeksissä sisältyvät sairausryhmät ovat syöpä, sepelvaltimotauti, aivoverisuonisairaudet, tuki- ja liikuntaelinsairaudet, mielenterveyden ongelmat, tapaturmat ja dementia. Indeksissä kunkin sairausryhmän yleisyyttä painotetaan sen perusteella, mikä on ko. sairausryhmän merkitys väestön kuolleisuuden, työkyvyttömyyden, elämänlaadun ja terveydenhuollon kustannusten kannalta. (THL:n www.sivut, luettu 8.4.2021.)

Oulaisten kaupungin liikuntapalveluihin laadittiin ensimmäinen liikuntaohjelma 2019. Strategisena päämäärinä vuosille 2020-2023 kirjattiin mm. seuraavia tavoitteita: fyysisen aktiivisuuden lisääminen ja liikunnallisesti matalan kynnyksen toiminnan järjestäminen kaikille väestöryhmille. Tiedolla johtaminen ja osallistava suunnittelu kirjattiin auki seuraavasti; Kuntalaisten liikuntaaktiivisuuden seuranta ja raportointi säännöllisesti väestöryhmittäin, liikuntapaikkojen kävijämäärien seuranta ja säännölliset asiakaspalautekyselyt, kuntalaisten kuuleminen liikuntaa koskevassa päätöksenteossa, liikuntapalveluiden toiminnan vaikuttavuuden arvioinnin kehittäminen, ennakkovaikutusten arvioinnin käyttöönotto liikuntaa koskevassa päätöksenteossa, liikuntaseurojen, yhdistysten ja liikuntapalveluiden säännölliset yhteiskokoukset sekä sähköiseen avustusjärjestelmään siirtyminen. (Oulaisten Liikuntapalveluiden ohjelma 2019, 8.)

Näistä tavoitteista liikuntaneuvonta käynnistyi 2020, sähköiseen avustusjärjestelmään siirryttiin 2020 ja esimerkiksi jäähallisaneerausta tai urheilukentän perusparannusta suunniteltaessa on kuultu kuntalaisia erilaisissa yleisökokouksissa. Liikunta-aktiivisuuden mittaaminen toteutuu Oulaisissa lapsilla ja nuorilla kouluterveyskyselyn, move-mittausten ja vuosittain toteutettavan

harrastekyselyn kautta. Työikäisten liikunta-aktiivisuutta ei ole mitattu muutoin, kuin viemällä postilaatikko Ouluntien pururadan varteen, jossa kävijöillä olisi mahdollisuus laittaa nimi vihkoon ja osallistua keväisin järjestettävään arvontaan. Piipsjärven ympäriryöryläisillä ja Ahvenlammen luontopolun kävijöillä on mahdollisuus samalla vihkoperiaatteella ilmoittaa aktiivisuutensa kesäisin.

Tämä tutkimus tukee Oulaisten liikuntapalveluiden tavoitetta tiedolla johtamisesta ja osallistavasta suunnittelusta. Liikuntapalveluiden tavoitteet konkretisoituvat uusina tiedon keruina vuosittain sekä uuden tiedon hyödyntämisenä myös liikuntapalveluiden oman toiminnan kehittämiseen. Terveyden edistämistä liikunnan avulla tarvitaan, sitä tavoitetta tukevat työikäisten hyte-indikaattorit. Myös Likes on käynnistänyt hankkeita Keski-Suomessa liikuntatiedon tiedolla johtamiseen.

Pienten Oulaisten kokoisten kuntien liikuntapalveluiden haasteita näihin tavoitteisiin pääsemiseksi ovat lienee osaamisen ja resurssien vähäisyys, tiedolla johtamisen tavoitteettomuus yleisesti kuntatasolla ja tiedon tuoton sekavuus. Tietoa kerätään, mutta tavoite puuttuu. Tavoitteena tulisi olla uuden tiedon kerääminen päätöksenteon ja toiminnan kehittämisen tueksi sekä uusien tavoitteiden asettamisen tueksi.

5 MONINAINEN TIETO

Tieto käsitteenä on erittäin laaja. Tieteen termipankin mukaan (2021) Platonin klassisessa määritelmässä tieto on tosi perusteltu uskomus. Tietoa voidaan jäsentellä eri tavoin. Tietojohdamisen alalla yleinen jäsentelytapa on käyttää kolmea eri käsitettä kuvaamaan tiedon eri tasoja. Tasoja kuvaavat käsitteet ovat data, informaatio ja tietämys (kuva 1).

Tiedon taso	Määritelmä
Tietämys	Inhimillistä tietoa, joka usein perustuu kokemukseen
Informaatio	Rakenteellista dataa, jota voidaan käyttää analyysissä
Data	Rakenteettomia tosiasioita, muuntautuu organisaation sisällä ihmisten vuorovaikutuksessa tiedoksi

Kuva 3. Tiedon tasot ja niiden määritelmät (Laihonen 2013, 18).

Tietojohdaminen voidaan nähdä eräänlaisena kattokäsitteenä, joka koostuu tietämyksenhallinnan, organisaation oppimisen, tietohallinnon, aineettoman pääoman ja liiketoimintatiedon hallinnan osa-alueista, jotka linkittyvät myös perinteisiin tutkimusalueisiin kuten tietojärjestelmä- ja johtamistieteisiin. (Leskelä ym., 2019 15.)

5.1 Tiedolla johtaminen

Tietokiri määrittelee tiedolla johtamisen tietoiseksi johtamis- ja toimintamalliksi, jossa tietoa hyödynnetään ja analysoitua tietoa ja dataa tuodaan osaksi päätöksentekoprosessia. (Tietokiri) Laihonen kuvaa tiedolla johtamisen toimintatavoiksi, joilla organisaation tietoa jalostetaan ja hyödynnetään organisaation toiminnan johtamisessa (Laihonen 2013, 32). (Kuva 4.) Finto määrittelee tiedolla johtamisen tietojohdamisen osa-alueeksi, joka tähtää päätöksentekoon ja sen mahdollistamiseen. Tiedolla johtaminen on Kososen (2019) mukaan päätöksentekoa analysoidun tiedon pohjalta. On tärkeää huomata, että tiedolla johtaminen on osa laajempaa tietojoh-

tamisen kenttää eli arvon luontia aineettomista voimavaroista. Ne eivät ole synonyymeja. Tiedolla johtamisen kokonaisuuteen kuuluvat sekä tiedon tuottaminen että tiedon hyödyntäminen. (Kosonen 2019, 4.) Tiedolla johtaminen on johtamisen osa-alue, jonka taustalla on ajatus merkittävästä roolista organisaatioiden menestymisessä. Suomessa alettiin puhua tietojohdamisesta 1990-luvulla. Ala on kehittynyt nopean tieto- ja viestintäteknologian avulla, joka on tarjonnut uudenlaisia mahdollisuuksia datan ja informaation varastointiin, analysointiin ja välittämiseen. Samalla teknologia on tuonut haasteena mm. asiantuntijoiden kokeman tietotulvan. (Laihonen ym. 2013, 6.)

Kuva 4. Tiedolla johtamisen prosessi (Laihonen ym. 2013, 46)

Laihosen tiedolla johtamisen prosessi alkaa tietotarpeiden määrittelystä, jonka avulla hahmotetaan minkälaista tietoa päätöksenteon tueksi tarvitaan, milloin ja missä muodossa. Tällöin tiedonhankinta voidaan kohdentaa paremmin sekä välttyä turhalta tiedon keräämiseltä. (Laihonen 2013, 46–47.) Tietotarpeiden määrittely saattaa olla haastavaa, sillä organisaatio sekä sen toimintaympäristö muuttuvat ajan myötä ja muutosta on vaikea ennustaa. Merkittävänä muutoksena on informaation määrän ennennäkemättömän nopea kasvu.

Kosonen painottaa, että vastauksen löytäminen on helpompaa, jos tietää, mikä olikaan kysymys, eli tulisi panostaa ongelman tunnistamiseen ja ottaa huomioon myös inhimilliset tekijät. Mitä

syvempi asiantuntemus ihmisellä on tietyltä alalta, sitä vaikeampi hänen on nähdä, että muille koko ongelma saattaa näyttää aivan toisenlaiselta. Niin ikään data, teknologia tai analytiikka eivät yksin ratkaise mitään. Päätöksenteko on käytännössä aina yhdistelmä tietoa ja kokemukseen pohjautuvaa intuitiota. Lisäksi tunteet vaikuttavat siihen, millaista tietoa otamme vastaan. (Kosonen 2019, 4.) Laihosen prosessin toisessa vaiheessa tietotarpeen määrittelyn pohjalta lähdetään keräämään tietoa. Tiedon ja tietolähteiden luotettavuus varmistuu käyttämällä useita eri lähteitä. Useiden tietolähteiden käyttäminen antaa myös mahdollisuuden valita tarkoituksenmukaisimman tiedon. Tiedon keruussa on tärkeä huomioida kustannustehokkuus: euron päästä varten ei kannata ostaa tuhannen euron raporttia. (Laihonen 2013, SIVU.)

Jalosen mukaan tiedolla johtaminen on sekä informaation puutteesta johtuvan epävarmuuden johtamista että informaation paljoudesta ja/tai tilanteen monimutkaisuudesta syntyvän monitulkintaisuuden hallintaa. Kumpikaan ei ole itsetarkoitus. Hyvän tavoittelu voi joskus aikaansaada huonon lopputuloksen eli informaation ylitarjonnan. (Jalonen 2015, 41.) Laihosen prosessin kolmannessa vaiheessa hankittua tietoa karsitaan, luokitellaan, arvioidaan ja jaetaan. Tietoa voidaan myös yhdistellä aiempaan tietoon. Kun tieto jalostetaan, päätöksentekijöiden on helpompi ymmärtää tiedon merkitystä ja sen myötä hyödyntää tietoa. Jotta tieto pystytään hyödyntämään parhaalla mahdollisella tavalla, tiedon tulisi olla oikeaan aikaan päätöksentekijöille käyttökelpoisessa muodossa. Laihosen tiedolla johtamisen prosessin neljäs vaihe on nimetty tiedon jakamiseksi. Eteenpäin jakamisessa tärkeintä ei ole tiedon muoto tai jakamisen kanava vaan tiedon arvo. Tiedon jakaminen organisaatiossa voi olla monimutkaista, sillä tieto on dynaamista ja tiedon jakaminen on riippuvainen ihmisten välisistä suhteista ja työympäristön kulttuurista.

Tietoa voidaan välittää niin epävirallisesti kuin muodollisten kanavien kautta. Tietoa voidaan jakaa henkilökohtaisissa vuorovaikutustilanteissa, kuten kokouksissa, puhelinkeskusteluissa tai epämuodollisissa tapaamisissa. Sattumanvaraisesti saatu tieto toimiston käytävällä saattaa olla moninkertaisesti arvokkaampaa, kuin sähköpostissa odottava hankittu raportti. Viidennessä prosessin vaiheessa työstettyä ja jaettua tietoa hyödynnetään päätöksenteossa. Tässä kohtaa prosessoidun tiedon arvo realisoituu, mikäli sitä hyödynnetään organisaation tavoitteen saavuttamiseksi. Tieto voi vahvistaa olemassa olevaa käsitystä jostakin asiasta tai se voi antaa aivan uuden näkökulman asioihin. Siksi tiedolla tulisi olla vaikutusta organisaation toimintaan. Par-

haimmillaan se tarjoaa ennakkotietoa toimintaympäristön tapahtumista ja niiden vaikutuksista organisaatioon. (Laihonon ym. 2013, 24, 42- 49.)

Hyvinvointijohtamisen täydennyskoulutuksen luennolla 6.11.2020 Laihonon toteaa, että tieto on toiminnan mahdollistava keskeinen resurssi. Tieto on erityinen ja harvinainen resurssi, joka on vaikeasti korvattavissa ja kopioitavissa. Tieto tarjoaa liiketoimintamahdollisuuksia ja auttaa neutralisoimaan ulkoisia uhkia. (Laihonon 6.11.2020)

5.2 Tieto päätöksenteon tueksi

Tietoa pidetään inhimillisen toiminnan perustana. Sen tärkeys julkisen sektorin organisaatioiden keskeisenä resurssina on ymmärretty vasta 1990-luvun lopulta alkaen. Nykyään tiedon ja sen johtamisen tärkeyttä ei tarvitse enää perustella, vaan tarvitsemme välineitä, joiden avulla tietoa eri muodoissaan voidaan kehittää ja johtaa. (Laihonon ym. 2013, 5.) Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon kohdistuu useita eri suuntiin risteäviä muutospaineita. Internetin ja sosiaalisen median aikakaudella kuntalaisia koskevaan päätöksentekoon pitäisi pystyä reagoimaan entistä nopeammin. Päätöksenteon pitäisi olla osallistavampaa, avoimempaa ja läpinäkyvämpää. Samaan aikaan päätöksenteon pitäisi pystyä ajankohtaisiin haasteisiin olemalla pitkäjänteisempää, strategisempaa, ilmiölähtöisempää ja tietoperusteisempää. (Hellström ym. 2019, 3.) Tiedon tuottaminen ja hyödyntäminen kulkevat käsi kädessä monella eri tavalla. Poliittisen päätöksenteon ollessa arvolähtöistä toimintaa tulee usein tiedon tuottamisen valinnoista eli siitä, millaista tietoa ja millaisilla tutkimuskysymyksillä pyritään selvittämään, arvolähtöisiä. ”Sopivasti” arvola- tautunut tiedon tuotanto ja hankinta saattaa auttaa suunnittelua, mutta toteutuksessa törmä- tään vaikeuksiin. Yleensä on myös niin, että heikkoudet ja säästäminen suunnitteluvaiheen tie- dontuotannossa ja hyödyntämisessä maksaa monin kerroin toteutusvaiheen ongelmina ja lop- putulos on vajavainen. Myös julkisen toiminnan strategisen johtamisen heikkoudet voidaan osin paikallistaa siihen, että suunnitteluvaiheessa on jotain tietoa jätetty huomioimatta, vähätelty tai ohitettu kokonaan. (Virtanen ym. 2015, 11-12.)

Virtanen ym. hahmottelevat tiedolla johtamisen politiikkasyklin kolmeen eri vaiheeseen:

1. *Politiikan suunnitteluvaiheessa* etukäteisarvioinnissa huomio kohdistuu julkisen politiikan tai julkisen politiikan puitteissa jatkossa toimeenpantavan ohjelman tarkoituksen-

mukaisuuteen ja tarvelähtöisyyteen. Tässä politiikkasyklin vaiheessa päätöksentekijää kiinnostaa yleisesti esimerkiksi se, missä määrin politiikkaa tai ohjelmaa perustellaan yhteiskunnallisten tarpeiden lähtökohdista ja missä määrin politiikalle ja ohjelmalle esitetyt tavoitteet, resurssit ja keinot ovat keskenään sopusoinnussa. Keskeisemmäksi on noussut myös vaikuttavuusarviointi. Kysymys on siitä, minkälaisia potentiaalisia vaikutuksia uudistuksella on. Oleellista olisi tarkastella tietoperustaisesti päätöksiin ja uudistuksiin liittyviä riskejä ja toteutumisen reunaehtoja.

2. *Politiikan toimeenpanovaiheessa* tiedolla johtamisen tiedonintressin muoto muuttuu. Tässä vaiheessa päätöksentekijät ovat kiinnostuneita siitä, missä määrin politiikalla tai ohjelmalla on onnistuttu saavuttamaan suunnitteluvaiheessa asetettuja tavoitteita. Arvioinnin ja tietotuotannon näkökulmasta huomio keskittyy politiikan tai ohjelman välittömiin tuloksiin, vaikutuksiin, tehokkuuteen ja myös tuottavuuteen.
3. *Tilintekovastuuvaihe* päättää politiikkaprosessin. Viimeisessä vaiheessa tiedonintressi muuttuu vielä kertaalleen. Tässä vaiheessa huomion keskipisteenä ovat pääasiassa politiikalla tai ohjelmalla aikaan saadut vaikutukset. Tiedolla johtamisen näkökulmasta viimeisessä vaiheessa on tärkeätä tuottaa tietoa politiikan tai ohjelman onnistumisesta – ja epäonnistumisesta.

Tietoperustainen näkemys (knowledge-based view) on pyrkinyt selittämään, miten organisaatioiden sisäiset tietoresurssit tukevat kestävästä kilpailuedun saavuttamista. Tämän näkemyksen mukaan tieto on ihmisissä ja organisaatioiden johdon tehtävänä on koordinoita prosesseja, joiden avulla tiedosta integroidaan tuotteita ja palveluita. (Laihonen ym. 2013, 24.)

5.3 Tiedolla johtaminen kunnissa

Dahl (2018) toteaa progradu- tutkimuksen perusteella, että kuntien tiedolla johtamisen tietojärjestelmäympäristö on samalla tasolla kuin yksityisen sektorin suuryrityksillä 80–90-luvuilla. Kunta-ala on tiedolla johtamisen prosesseissa yksityistä sektoria jäljessä, mutta kehittämisen tarve on jo paikoin tunnistettu. Kuntien tiedolla johtamisen kehitykseen on jatkossa panostettava, mikäli kuntia halutaan tulevaisuudessa johtaa eri päätöksentekijäosapuolille tuotettavan riittä-

vän ja laadukkaan tiedon pohjalta. (Dahl 2018, 86.) Kuntasektorin tiedonhallintahaasteet ylittävät aika ajoin uutiskynnyksen. Usein uutiset liittyvät kunnan johtamiseen ja tarkemmin talouden suunnitteluun ja ohjaukseen. Talousarvio perustuu vääriin tai puutteellisiin tietoihin (valmistelijoilla puutteelliset tiedot toteutuneista tuloista ja menoista sekä niihin vaikuttavista tekijöistä), tiedonhallinnassa on ongelmia, jotka näkyvät palvelutuotannon häiriöinä tai uutiset vaatimuksesta kuntalaisten osallisuuden lisäämisestä. (Jalonen, 2012.) Tiedolla johtamisessa korostuu ajantasainen tilannekuva ja tulevaisuuteen suuntaava ote. Mikäli tietovaraston rakentaminen on kunnille liian kallis investointi, tuloksena on kehä, jossa järjestelmiä ei uusita eikä kokonaisvaltaiseen järjestelmäarkkitehtuuriin voida panostaa. Niin kauan kuin kunnissa ei ole järjestelmiä, jotka tuottaisivat tiedon johtamisen tarpeisiin, kuntia ei käytännössä voida johtaa tiedolla. (Dahl, 2018.) Kunnan viranhaltijoiden tehtävänä onkin tuottaa tietoa päättäjien käyttöön ja valmistella vaihtoehtoja yhdessä luottamushenkilöiden kanssa. Hyvään päätösten valmisteluun kuuluu myös kokemustiedon hyödyntäminen. Kokemustietoa tuovat osaksi päätöksentekoa niin kunnan jäsenet, päättäjät kuin viranhaltijat. (Määttä, 2017.) Kunnalliseen päätöksentekoon sisältyvät jo lähtökohtaisesti eri osapuolten toisistaan poikkeavat näkemykset. Päätöksenteossa voidaan tunnistaa erilaisia tavoitteita ja niiden ristikkäisyyksiä yhtäältä poliittisten ryhmien välillä, toisaalta poliittisen ja toiminnallisen johdon välillä, kolmanneksi hallinnon ja työntekijöiden edustamien ammattiryhmien välillä ja myös eri ammattiryhmien kesken. (Jalonen, 2012.) Pienen kunnan tiedolla johtamisen haasteena on kattavan tiedon saaminen riittävän tarkalla tasolla juuri omaa kuntaa koskien (Määttä, 2017). Hallinto määrittellään tässä tutkimuksessa toiminnaksi, jossa ryhmä ihmisiä pyrkii toteuttamaan yhdessä sovitut tavoitteet. Pääsääntöisesti näiden ongelmien taustalla on se, että palvelujen tuottaminen edellyttää kunnan sisäisten hallintosektoreiden rajat ylittävää ja myös yhä useamman kunnan ja yksityisen sektorin toimijoiden välistä yhteistyötä. Jalosen (2012) mukaan yhteen sopimattomia tietojärjestelmiä pidetään kitkan yhtenä syynä. Kuntien ja valtion välisissä suhteissa saattaa olla myös tiedonhallintaan liittyviä ongelmia. Ohjausjärjestelmän painopiste on muuttunut normi- ja resurssiohjauksesta kohti informaatio-ohjausta. Tämä tuo kunnille haasteita kuntayhteisöön aiemmin sitoutuneen tiedon ja osaamisen osalta. Kirjassa kysytäänkin: *”Mistä kuntien tiedonhallintaongelmat perimmiltään johtuvat. Onko kysymys poliittis-hallinnollisen järjestelmän ominaispiirteestä, jolle on vaikea tehdä mitään vai onko kysymys sittenkin huonosti ymmärretystä ilmiöstä, josta johtuen myös tiedonhallinnan käytännön ratkaisut jäävät puutteellisiksi? Voiko taloudellisten resurssien ohella kuntien välisiä toiminnallisia eroja selittää myös niiden erilaisilla kyvyillä luoda uutta ja hyödyntää olemassa olevaa tietoa?”* (Jalonen ym. 2012, 138.)

Jalonen kirjoittaa artikkelissa *Tiedolla johtamisen näyttämö ja kulissit* hallinnonrajat ylittävästä tiedonkulusta, keskenään keskustelevista tietojärjestelmistä sekä julkishallinnon keräämän datan paremmasta hyödyntämisestä, joka nähdään lupaavana keinona lisätä julkishallinnon ja laajemmin julkisten palvelujen tuottavuutta ja vaikuttavuutta. Haasteena kehitykselle Jalonen näkee julkishallinnon informaatioympäristön, joka muuttuu ennennäkemättömän nopeasti. Dahlin (2018) tutkimuksesta nousee esiin kuntien tiedolla johtamisen kehittämisen tärkeys, jotta niukenevat resurssit pystytään tulevaisuudessa ohjaamaan tehokkaasti sinne, missä toiminnan vaikuttavuus on suurin. Resurssien tehokas ohjaaminen on erittäin hankalaa ilman riittävää ja laadukasta tietoa toiminnasta. Yhteisten varojen käytön näkökulmasta poliittisen päätöksen olisi hyvä perustua riittävälle ja asianmukaiselle tiedolle. Jalonen näkee merkittävimpänä muutoksena saatavilla olevan informaation räjähdysmäisen kasvun. Jalonen arvioi matkan tiedolla johtamisen ideaaliin olevan kuitenkin pahasti kesken. Hän perustelee väitettä esimerkiksi suomalaisilla kunnilla ja niiden sadoilla erilaisia ja useimmiten toistensa kanssa yhteen sopimattomilla tietojärjestelmillä (Jalonen 2014, 2.)

5.4 Tiedonkäytön tulevaisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa

Viheliäiset ongelmat ja tietoympäristön muutos pakottavat miettimään tiedon käyttöä uudestaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Sitran työpaperissa (2019) todetaan, että tiedon kysynnän ja tarjonnan kohtaamisen parantaminen ja tutkitun tiedon aseman vahvistaminen ovat tärkeitä tavoitteita, mutta ne eivät yksin riitä. Tiedon käyttöön tarvitaan uutta ajattelua, uusia toimintamalleja sekä näitä mahdollistavia rakenteita. (Hellström ym. 2019, 1.) Tiedolla johtamisen järjestelmän tulee huomioida kuntaorganisaation erilaiset päätöksentekotasot yrityksille kehitettyä BI-ratkaisua laajemmin niin, että järjestelmä vastaa eri päätöksentekijöiden tietotarpeisiin. Mikäli organisaation tekninen infrastruktuuri ei tue järjestelmien käyttöönottoa, kunta ei suoraan voi hankkia tai ottaa käyttöön tiedolla johtamisen järjestelmäratkaisua. Lisäksi käyttöönottoa ja hankintaa estävät nykyiset asenteet, toimintakulttuuri, järjestelmät, teknologiat sekä prosessit. (Dahl 2018, 88.) On laajennettava käsitystä päätöksenteon tietopohjaisuudesta ja asiantuntijuudesta. On pystyttävä samanaikaisesti kokoamaan monimuotoista tietoa ja asiantuntemusta yhteen, lisäämään kansalaisten osallisuutta ja hyödyntämään uusia digitaalisen tiedonkäytön mahdollisuuksia. Päätöksenteosta vastaavan toimijan on tunnettava erilaiset tiedonkäytön lähestymistavat sekä osattava suunnitella tiedonkäyttö kuhunkin tilanteeseen parhaiten

soveltuvalla tavalla. Tulevaisuudessa nykytavat käyttää tietoa päätöksenteossa ja kehittää niitä eivät enää riitä, jotta pystyisimme ratkaisemaan edessä olevia haasteita. Eri toimijoiden on kehitettävä tiedonkäytön toimintamalleja yhä tiiviimmässä yhteistyössä ja kehittämistyön strategista painoarvoa on yhteiskunnassa nostettava. Sitran työpaperi herättää kysymään ” Millaista olisi yhtä aikaa päätöksenteon tietopohjaisuutta ja moniäänistä demokratiaa vahvistava sekä digitalisaation uusia mahdollisuuksia hyödyntävä tiedonkäyttö” (Hellström ym. 2019,1-3).

Tieran artikkelissa (2019) kirjoitetaan kuntien tilanteesta ja tiedolla johtamisen hyödyistä tulevaisuudessa. Heinälä nostaa esiin kolme kohtaa: 1) Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksien myötä myös kuntien on pystyttävä erottamaan palveluiden järjestäjän ja tuottajan tehtävät toisistaan. 2) Kuntien kaikki tehtävät tulee tehdä edelleen tehokkaasti ja taloudellisesti, mutta kuntien tulee pystyä raportoimaan tämä valtiolle entistä yksityiskohtaisemmin. 3) Kuntalaiset ovat tottuneet käyttämään digitaalisia palveluja, joten he odottavat myös kuntapalveluihin sähköisiä palvelukanavia, mikä edellyttää palvelujen tuotteistamista. (Heinälä, 2019.)

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimus kohdennettiin Oulaisten kaupungin kahdelle eri toimialalle, joiden molempien tavoitteena on työikäisten terveyttä edistävän liikunnan lisääminen. Tutkimus toteutettiin Oulaisten kaupungin liikuntapalveluiden hallintohenkilöstölle; vs. liikunta- ja nuorisotoimenjohtajalle ja liikunnanohjaajalle. Haastatteluun osallistui myös hyvinvointityöryhmän puheenjohtajana toimiva sivistys- ja kulttuurijohtaja. Teemahaastattelu toteutettiin sivistystoimiston kokoustilassa.

Toinen teemahaastattelu suunnattiin perusterveydenhuoltoon, josta hoitotyönjohtaja kutsui kokoon haastateltavan kohderyhmän. Haastatteluun osallistuivat hoitotyönjohtaja ja aikuisneuvolan sairaanhoitaja. Haastattelu toteutettiin hoitotyönjohtajan työhuoneessa. Molemmat haastattelut toteutettiin välittömästi tutkimussuunnitelman esittämisen jälkeen huhtikuun lopussa 2021.

6.1 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät ja niiden perustelut

Tämä tutkimus on laadullinen tutkimus. Laadullisessa tutkimuksessa on alamuotoja, joiden jaottelu perustuu siihen, miten tutkimusaineisto hankitaan. Tutkimusmenetelmä on toimintatutkimus, jossa tavoitteena on muutos, jonka kohteena on ihmisten toiminta. Tutkija toimii itse mukana toteuttamassa muutosprosessia. Koska tutkija toimii tutkimuksessa mukana kehittäjänä, kyseessä on toimintatutkimus. (Kananen 2017, 49.) Tässä toimintatutkimuksessa teemahaastattelujen jälkeen ideoita jalostettiin kehittämispalaverissa, jossa oli vielä mahdollista nostaa esiin uusia, aiheeseen liittyviä ideoita. Liikuntapalveluiden kehittämispalaveriin osallistuivat vs. liikunta- ja nuorisotoimenjohtaja ja liikunnanohjaaja, perusterveydenhuollon kehittämispalaveria ei saatu toteutettua. Kehittämispalaverin jälkeen kehittämisideoista kerättiin taulukko, joka esitellään tässä työssä myöhemmin.

Toimintatutkimusta voidaan kuvata spiraalimaisena, joka etenee, kun syklejä asetellaan peräkkäin. Spiraalissa kuvataan sitä, kuinka toiminta ja ajattelu liittyvät toisiinsa peräkkäisinä suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin, reflektion ja uuden suunnittelun sykleinä. (Heikkinen 2015, 212-213.) Tässä työssä ensimmäisessä vaiheessa tutkija suunnittelee teemahaastattelukysymykset aiempaan tietoon perustuen. Teemahaastattelu toteutetaan työyhteisöissä ja samalla havainnointiin perustuen kysymyksiä suunnataan tätä opinnäytetyötä tukevaksi. Teema tarkoittaa

laajempaa kokonaisuutta kuin kysymys ja teemahaastattelussa informantteja keskustelutetaan ilmiötä koskettavista asioista. Keskusteluttamalla tutkimuksen tekijä pyrkii saamaan ilmiön haltuunsa ja sitä kautta lisäämään ymmärrystään haastateltavan avulla. (Kananen 2017. 95.) Kun halutaan selvittää, mitä joku ajattelee jostakin asiasta, kaikkein yksinkertaisinta ja usein tehokkainta on tietenkin kysyä sitä häneltä (Eskola 215, 27).

Tämä toimintatutkimus on työelämälähtöinen ja aineistosta nousseita indikaattoreita esitetään käytettäväksi hyvinvointityössä Oulaisissa. Työllä pilotoidaan malli työikäisten terveyttä edistävän liikunnan tutkimisesta ja tiedon tuottamisesta toiminnaksi, joka tukee päätöksentekoa, ja mahdollisesti lisää ennaltaehkäisevän työn vaikuttavuutta ja terveydenhuollon kustannusten laskua. Lisäksi tutkimus palvelee haastattelussa mukana olleiden työn kehittämistä ja antaa valmiita kehittämisehdotuksia tiedon keräämiseen ja hyödyntämiseen työikäisiin liittyen.

Tässä toimintatutkimuksessa toteutuivat seuraavat vaiheet:

Vaihe 1 Hyvinvointityöryhmä toteaa nykytilan, ja sen perusteella valittiin haastateltavat ja teemat haastatteluihin. Haastattelun aikana tutkija havainnoi haastateltavia ja kohdentaa kysymyksiä tutkimuskysymysten suuntaan.

Vaihe 2 Tutkija litteroi aineiston ja teemoittelee kehittämissideat uuteen taulukkoon, joka lähetetään haastateltaville.

Vaihe 3 Kehittämispalaverissa reflektoidaan yhdessä esiinnousseita ideoita ja otetaan uusia ideoita keskusteluun. Tutkija tekee itse aloitteita ja vaikuttaa kohdeyhteisöön. Tätä muutokseen tähtäävää väliintuloa kutsutaan tutkimuksessa muutosinterventioksi (Heikkinen 2015, 214). Kehittämispalaverissa kehitellään vielä eri vaihtoehtoja ongelmien ratkaisemiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi.

Vaihe 4 Tutkija kirjoittaa kehittämispalaverissa syntyneet ideat lopulliseksi tuotokseksi, jota tässä opinnäytetyössä kutsutaan toimintamalliksi. Nykytilaan verrattuna ehdotetaan monta uutta kehittämissideaa ja toimintamallia.

6.2. Aineiston hankinta- ja analysointimenetelmät ja niiden perustelut

Aiheisto hankittiin teemahaastatteluin edellä mainituilta informanteilta. Teemahaastattelussa tutkija keskusteluttaa tutkittavia valitusta aiheesta. Yleisluontoisia kysymyksiä ovat teemat; Mikä tämä on ja mistä tässä on kyse. Teemat ovat keskustelua aiheita, joilla pyritään vangitsemaan ilmiö siten, että tutkija ymmärtää, mistä tässä ilmiössä on kyse. Haastattelussa tutkija keskusteluttaa haastateltavia aiheesta mahdollisimman laajasti ja vapaasti. (Kananen 2017, 43.)

Teemahaastattelussa haastattelijalla on mielessään joukko asioita eli teemoja, joista hän haluaa haastateltavien kanssa keskustella (Valli 2015, 35). Teema tarkoittaa laajempaa kokonaisuutta kuin esitetty kysymys. Teemahaastattelussa on keskeistä keskusteltavat aiheet ja keskustelun eteneminen vastaajan ehdoilla. Keskustelu etenee informanttien ehdoilla. Tutkija tekee tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja pyrkii pitämään keskustelun valitun ilmiön ympärillä. Teemat käydään läpi informanttien kanssa ja tehdään tarvittaessa tarkentavia ja täydentäviä kysymyksiä. (Kananen 2017, 95.)

Tutkijalla pitää olla ennakkokäsitys tutkittavasta ilmiöstä, jotta voidaan laatia keskustelun aiheet. Teemoilla pyritään varmistumaan siitä, että keskustelutetaan kaikkia ilmiötä koskettavia asioita. Ennen haastattelua tutkija laatii teemahaastattelurungon ennakkokäsitystensä pohjalta. Teemahaastattelu etenee siten, että aloitetaan yhdestä teemasta yleisellä tasolla ja edetään aina yhden teeman osalta yksityiskohtaisempiin kysymyksiin. Näin tutkija saa tutkittavan vähitellen avautumaan ja luottamus kasvaa. Haastattelija voi edetä tilanteen mukaan, eikä hätäänny vaikka haastateltava ei vastaakaan suoraan tutkijan kehrittelemiin kysymyksiin (Soini 2015, 38.) Hyviä kysymyksiä ovat avoimet kysymykset, jatkokysymykset ja hypoteettiset kysymykset. Haastattelukysymyksiä aseteltaessa on huomioitava tutkimusongelma ja siitä johdetut tutkimuskysymykset. Niiden perusteella laaditaan kysymykset, mitä kysytään. Josselson (2013) kiinnittää huomiota seuraaviin tekijöihin haastattelutilanteisiin: Kysy kokemuksia, ei yleistyksiä, ota huomioon vastaajan sivupolut, varmista, että ymmärsit asian oikein, selvitä metaforien sisältö, älä esitä hypoteettisia kysymyksiä, älä ota kantaa vastauksiin, nauhoita keskustelu, ole nöyrä kuuntelija ja varo saastuttamasta aineistoa. (Kananen 2017, 102-105.)

Teemahaastattelun tuloksena saadaan aineisto, joka kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Tutkimusongelmaan löytyy ymmärrys ja ratkaisu saadusta aineistosta. Teemat haarukoivat ratkaisua. Informantin tuottamat vastaukset viestivät ja paljastavat tutkittavan ajatusmaailman ja sen, miten

hän näkee ja jäsentää maailmaa. Esiin nostamat asiat ovat tutkittavalle merkityksellisiä ja tärkeitä, ja vastaukset sekä tapahtumat ovat heijastumia vastaajan kokemastaan todellisuudesta. (Kananen 2017, 105.)

Aineisto analysoitiin sisällön analysoinnin keinoin heti haastattelujen jälkeen, jotta ymmärrys tutkijalla kasvaa tiedonkeruun myötä ja haastattelusisältö on hyvässä muistissa. Aineisto koodattiin eli tekstimassaa tarkasteltiin tutkimusongelman ja tutkimuskysymysten näkökulmasta. Kerätylle aineistolle esitettiin tutkimuskysymykset ja niiden pohjalta etsitään tekstikokonaisuuksia, jotka liittyvät tutkittavaan ilmiöön. Tekstikokonaisuudet tiivistettiin ja tietokokonaisuudelle annettiin sisältöä kuvaava koodi eli ilmaisu. Eli esimerkiksi sisällön analyysin avulla koodin ”mittaaminen” muodostuminen:

Alkuperäisilmaisut:

”Keskeisille paikoille pitää saada enemmän seurantaa ja sitten se kuntalaisten aktiivisuutta mittaava kysely”

”uusi sähkölukko-ovijärjestelmä, helpottaako se kuntosalin kävijämääräseurantaa”

”tarviiko laskuriin klikata vai laskeeko se automaattisesti ohikulkijan”

Pelkistetty ilmaisu:

aktiivisuutta mittaava kysely

Kuntosalin kävijämääräseuranta

laskeeko se automaattisesti

Koodi: Mittaaminen

Teemahaastattelusta selvittää harvoin yhdellä haastattelukierroksella, koska kerätyistä aineistosta nousee yleensä esiin uusia kysymyksiä. Käytännössä tämä voi tarkoittaa jopa uuden haastateltavan valintaa tai aikaisempia informanteja haastatellaan jatkokysymyksillä. (Kananen 2017, 131-133.)

6.3 Kehittämistyön toteutussuunnitelma ja perustelut

Tämän tutkimuksen haastatteluideoja olivat työikäiset edustaman toimialan toiminnassa, tiedon tuottaminen työikäisistä tämänhetkisessä toiminnassa sekä kehittämisideat tiedontuottamiseen ja hyödyntämiseen työikäisten hyvinvoinnista ja terveyttä edistävästä liikunnasta.

Teemahaastattelujen analysoinnin jälkeen tutkija kokosi esiinnousseet uudet indikaattorit ja mitattavat asiat/mittarit/kyselyt työikäisten osalta ja taulukoi ne Exceliin. Lisäksi tutkija kirjasi ylös haastatteluissa esiinnousseita mittareita ja mittaustapoja, jotka toimisivat uusina ideoina tukena uudessa tapaamisessa. Ensimmäisessä taulukossa kuvattiin osaston nykytilaa tiedon keräämisestä, miten tieto kerätään, kuka tietoja kerää, missä tietoja esitellään ja mihin tietoa käytetään. Haastatelluille lähetettiin myös taulukko, johon oli kerätty haastatteluista nousseita uusia ideoita tiedon keräämiseksi. Uusia ideoita varten haastateltavat kutsuttiin uuteen tapaamiseen, joka toteutettiin kehittämispalaverina, koska osallistujamäärä oli pieni. Luokittelua pidetään yleensä varsinaisena analyysinä, mutta tämä ei ole mahdollista ilman kahden edeltävän vaiheen toteuttamista, eikä myöskään mielekästä ilman raportoitua yhteenvetoa (Tuomi 22, 95). Tavoitteena oli aineiston jatkoideointi poikkihallinnollisesti. Terveyskeskuksesta ei saatu osallistujia kehittämispalaveriin, joten palaveri toteutettiin vain liikuntapalveluiden henkilöstölle. Osallistujille lähetettiin teemahaastattelujen pohjalta laadittu taulukko, jota oli tavoitteena täydentää uusilla ideoilla.

Kehittämispalaveriin osallistui ainoastaan liikuntapalveluiden henkilöstö, terveystieteiden henkilöstö ei päässyt osallistumaan, mutta hekin saivat mahdollisuuden täydentää omia ideoitaan sähköpostilla. Kehittämispalaverissa nousseet ideat käsiteltiin yksitellen ja tuloksena syntyi taulukkomuotoinen kehittämisasiakirja.

7 TUTKIMUSTUOTOKSET

Tämän tutkimuksen päälöydökset on kerätty tässä työssä alempana esitettävään taulukkoon. Tutkimuksessa kehitettiin liikuntapalveluille uusia tiedonkeruumenetelmiä sekä indikaattoriehdotuksia hyväksyttäväksi kunnan vuosittaiseen hyvinvoinnin kuntakorttiin ja hyvinvoinnin sähköiseen hyvinvointikertomukseen. Terveyskeskuksen haastatteluissa nousseet kehittämiskohdat jäivät idea-asteelle, ja niiden jatkohyödyntäminen vaatii lisätoimia Oulaisten kaupungilla. Perusterveydenhuollosta taulukkoa ei voitu laatia, sillä toista kehittämispalaveria ei saatu järjestymään.

7.1 Liikuntapalveluiden tuotokset

Liikuntapalveluiden haastattelun ja kehittämispalaverin pohjalta syntyi taulukko 1, jossa esitellään uusi kerättävä tieto, miten tietoa kerätään, missä tietoja esitellään, mihin tietoja hyödynnetään, onko tiedonkeruuseen varattava lisäresurssia sekä uudet esiinnoitettavat indikaattorit.

Liikuntapalvelut	Oulaisten kaupunki				
Kerättävä tieto	Miten tieto kerätään/kuka kerää	Missä tietoja esitellään	Mihin kerättyä tietoa käytetään	Resurssitarve	Indikaattori kuvaus
Kuntalaiskysely työikäisten liikunta-aktiivisuudesta	Webropol-kysely, "feissari"-kysely kyselyt/unelmien liikuntaviikon yhteydessä 1krt/vuosi	lautakunta, kuntakortti, lehdistötiedotte	päätöksenteon tukena, hyvinvointikertomuksessa, hankeperusteluna	harjoittelijatarve kyselyn toteuttamiseen	<i>Työikäisten terveyttä edistävän liikunnan harrastaminen Oulaisissa</i>
Kuntalaispalautteen kerääminen liikuntapalveluista työikäisiltä	liikuntasuunnitelman päivittämisen yhteydessä 3 vuoden välein /webropol	liikuntasuunnitelmatyöryhmä, osastokokus, lautakunta	Päätöksenteon tukena, investointiohjelman tukena, liikuntapalveluiden toiminnan kehittämiseen	ei	

Työpaja, Jelppiverkon asiakkaiden liikunnan harrastaminen	työpajan, työllisyys-hankkeen, Jelpin henkilökunta (sama vuosittainen työkäisille suunnattu kysely kohdennetusti)	lautakunta, hankkeiden ohjausryhmät	päätöksenteon tukena, hyvinvointikertomuksessa, hankeperusteluna	harjoittelijatarve kyselyn toteuttamiseen	<i>Työttömien työikäisten terveyttä edistävän liikunnan harrastaminen Oulaisissa</i>
Euromääräinen vertailu kts. esim. Virveli, Keski-Suomessa	Aluehallintoviraston kysely /liikuntatoimenjohtaja	lautakunta, hyte-ryhmä	päätöksenteon tukena, kaupungin yleisen toiminnan kehittäminen	ei	<i>Liikuntapaikkojen määrä /asukas, liikuntapalveluiden kustannus /asukas</i>
Aluehallintoviraston (AVI) vuosittainen tiedonkeräys kuntien liikuntapalveluille	Tiedon kokoaminen asiakirjoista /liikuntatoimenjohtaja	Yksi koottu esittely lautakunnassa, Avin kysely, Lipas ja "Virvelin" kaltainen koonta. Tiedotusta ja markkinointi lehdistöä ja somea hyödyntäen	Hankeiden perusteluina, liikuntapalveluiden seuranta ja kehittäminen tiedon avulla, liikuntapaikkojen rakentamisen perustelu	ei	
Lipastiedot	Liikuntapalveluiden ja teknisen toimen yhteistyönä				
Minun arkeni ja elämäni- kysely 4 vuoden välien	kunta kerää /Popsote käsittelee	Hytekertomus	hytetyössä, yhteismitallisen vertailutiedon kerääminen	ei	
Kävijämäärät					
Harrasteryhmiin osallistuvien määrä vuosittain	Julius /liikuntapalvelut	lautakunta, tiedote	Liikuntapaikkojen rakentamisen perusteena, järjestöjen toiminnan kehittämiseen	ei	
Järjestöjen eri lajeihin osallistuneet työikäiset	Järjestöt keräävät ja toimittavat liikuntapalveluille	lautakunta, liikunnan edistämisen työryhmä /säännöllinen yhteiskokouminen	liikuntapaikkojen kehittämisen päätöksenteon- ja avustustenjaon tueksi	ei	

Jokihelmen opiston liikuntaryhmiin osallistuneiden työkäiset	Jokihelmen opisto kerää tiedot kaupungille	liikunnanedistämisen työryhmä	Liikuntapalveluiden, yksityisten palvelutuottajien ja järjestöjen toiminnan suunnitteluun	ei	
Liikuntapalveluiden Kuntokampanja 1krt/vuosi	liikuntapalvelut ke- räävät ja käsittelevät	somemainos, paikallislehti	oman toiminnan järjestämiseen	ei	
Valtakunnallinen kilometrikisa työkäisille 1krt/vuosi	liikuntapalvelut ke- räävät ja käsittelevät	somemainos, paikallislehti	oman toiminnan järjestämiseen	ei	
Liikuntapaikkojen käyttö					
Ouluntien pururata ja Honkamaja	sähköinen kävijälas- kuri, mobiilisovellus	lautakunta, liikun- nanedistämisen työryhmä /säännöllinen yh- teiskokoontuminen, tekninen toimi	liikuntapaikkojen parantamiseen ja rakentamiseen, hankeperustelui- na	laskureiden hankinta	
Ahvenlammen luontopolku	vihko/teknisen toi- men henkilöstö				
Frisbeegolf-ratojen kävijämäärät	sähköinen kävijälas- kuri, mobiilisovellus	lautakunta, liikun- nanedistämisen työryhmä /säännöllinen yh- teiskokoontuminen	liikuntapaikkojen kehittämisen perus- telu, hankerahape- ruste, Honkamajan elinvoiman kehittä- misen perusteluna	laskureiden hankinta	<i>Omaehtoisen liikunnan harrastamisen seurantamää- rien kartoit- taminen</i>
Jäähallin kuntosalikävijämäärät	Uusi kulunvalvonta- järjestelmä	liikuntatoimenjohta- ja	salitoiminnan kehittäminen	kulunval- vonnan kehittämi- seen re- surssi	
Muut puru-radat	sähköiset mit- tauslaitteet	lautakunta, liikun- nanedistämisen työryh- mä/säännöllinen yhteiskokoontumi- nen	toiminnan kehittäminen, toimin- nan ylläpito, käyt- töasteen seuranta	mittareiden han- kinta	

Liikunta-neuvonta	Eri mittauslaitteet/liikuntaneuvoja				
Alkumittaukset	Lifecare-potilastietojärjestelmä, Seca-kehonkoostumuslaite /liikunnanohjaaja	hankeraportti, liikuntatoimenjohtaja, lautakunta	vaikuttavuuden seurantaan, päätöksenteon tueksi, hankkeiden perustelu /hankkeen muuttaminen kunnan peruspalveluksi jatkossa	Firstbeatin hankinta	<i>Liikuntaneuvonnan vaikuttavuuden seuranta Oulaisten kaupungissa</i>
Kävijämäärä	Lifecare /henkilöstö	hankeraportti, liikuntatoimenjohtaja, lautakunta	vaikuttavuuden seurantaan, päätöksenteon tueksi, hankkeiden perustelu/hankkeen muuttaminen kunnan peruspalveluksi	ei	
Kehonkoostumuksen massamittaus/numeraalinen arvio omasta fyysisestä aktiivisuudesta	Seca-mittari /henkilöstö	liikunnanedistämisen työryhmä, lehdistötiedote	henkilökohtaisen hyvinvoinnin seuranta, oman toiminnan kehittäminen mittauksessa annettavan liikuntaneuvonnan vaikuttavuuden seuranta	mittaaja-resurssi	<i>Liikuntaneuvonnan vaikuttavuuden arviointi</i>
Laboratoriotestit (lääkäriin määräämät)	Lifecare /perusterveydenhuolto	Liikuntaneuvoja	Liikuntaneuvojan työn tukemiseen	ei	
kaupungin henkilöstön secamittaukset	Seca-mittari /henkilöstö	työryhmä, johtoryhmä	työpaikkaliikunnan kehittäminen	ei	

Taulukko 1: Liikuntapalveluista nousseet kehittämiskohdat tiedon keräämiseksi ja hyödyntämiseksi sekä uudet indikaattorit hyvinvointityöhön.

Yhtenä merkittävänä huomiona haastatteluista esiin nousi talouden ja määrärahojen sekä investointien perusteleminen kerättävällä liikuntatiedolla. Hanketyössä liikuntatiedon hyödyntämi-

nen nähtiin merkityksellisenä monessa liikuntapalveluiden kohdassa. Tärkeimpänä indikaattorina liikuntapalveluiden vastaajat näkivät työikäisten liikunnan harrastamisen kartoittamisen paikallisesti Oulaisissa vuosittain. Saman vuosittaisen kyselyn kohdentaminen myös sosioekonomisesti haastavissa elämäntilanteissa oleville nähtiin tärkeänä.

Toisena kohtana nähtiin jo olemassa olevien tiedonkeruiden jatkojalostaminen Oulaisissa. Aluehallintoviraston toteuttama vuosittainen kysely kuntien liikuntapalveluille kerää merkityksellistä ja vertailtavaa liikuntatietoa valtakunnallisesti ja alueellisesti. Lipas tarjoaa tietoja Suomen julkisista liikuntapaikoista ja virkistyskohteista avoimessa tietokannassa (<https://www.lipas.fi>). Näiden kahden olemassa olevan tietokannan hyödyntäminen myös työikäisten terveyttä edistävän liikunnan kehittämisessä nähtiin tärkeinä. Kolmantena kohtana uudeksi kerättäväksi indikaattoritiedoksi nostettiin työikäisten liikuntaneuvonnan vaikuttavuuden perustelu kerättävällä tiedolla.

Kuinka ennaltaehkäisevän palvelun käyttäminen vähentäisi jatkossa esimerkiksi terveystenonja tai asiakkaan työpoissaoloja ja edelleen työnantajan kuluja? Liikuntaneuvonta on uusi palvelumuoto Oulaisissa ja sitä toteutetaan tällä hetkellä hanke pohjaisena aluehallintoviraston rahoittamana. Liikuntaneuvonnasta kerättävää tietoa voitaisi käyttää myös perusteluna sille, että liikuntaneuvonnan tulisi olla jatkossa yksi kunnan peruspalveluista. Liikuntaneuvonnan asiakkaat ovat työikäisiä. Heiltä kerätään tietoa usealla eri tavalla liikuntaneuvontaketjun eri vaiheissa. Tätä kerättyä tietoa tulee hyödyntää jatkossa myös liikuntapalveluiden toiminnan yleiseen kehittämiseen työikäisille.

Soten suunnitteluvaiheessa kuntia on pyydetty keräämää tietoja Minun arkeni ja elämäni kyselyllä tänä keväänä ensimmäistä kertaa. Kysely kartoittaa kuntalaisten kokemustietoa omasta hyvinvoinnista ja kysely toteutetaan jatkossa neljän vuoden välein. Tänä vuonna kerättävä tieto hyödynnettäneen myös seuraavassa hyvinvointikertomustyössä.

Erilaisia tiedonhallinnan järjestelmiä on liikuntapalveluilla useita, mutta niiden hyödyntäminen on vähäistä. Vastauksissa järjestelmien hajanaisuus, toimimattomuus tai käytön osaamisen puute nousi haasteeksi järjestelmien käytössä. Tietämättömyys, mitä tietoa kerätään tai ylipäättään mihin tietoa tarvitaan sekä henkilöstöresurssin vähäisyys vaikuttavat tähän. Osaamisen ja ajan puute nousivat esiin liikuntatiedon keräämisen haasteina. Yleisesti myös tarve laajemmin tiedon

keräämiseen toiminnan tueksi ei ole ilmennyt laajemmin kaupungin hallinnossa. Tiedon keruu jäänee työntekijöiden henkilökohtaiselle vastuulle ja tavoitteellinen tiedolla johtaminen on puutteellista.

Lisäksi liikuntapalveluiden teemahaastattelujen pohjalta nousi muutamia tässä opinnäytetyössä esiin nostettavia kehittämiskohteita. Vastaajat toivoivat tarkkaa, koko kaupunkia koskevaa suunnitelmaa tiedolla johtamiseen. Vastaajat kaipasivat lisäksi liikunta-alan laajempaa poikkihallinnollista työryhmää, joka mieltisi liikuntatiedon keräämistä ja indikaattoritietoja hyvinvointityöhön liittyen. Vastuuhenkilöiden nimeäminen ja tiedonkeruuvastuiden jakaminen olisivat poikkihallinnollisen työryhmän tehtäviä. Ehdotuksena nousi esiin myös liikunnan laajemman merkityksen kirjaaminen kaupungin strategiaan. Näin työikäisten terveyttä edistävän liikuntatiedon keräämiselle Oulaisissa olisi vankka peruste.

7.2. Perusterveydenhuollon tuotokset

Perusterveydenhuollon haastattelussa nousi vahvana esiin se, että he eivät itse toteuta tiedonkeruuta kuntalaisista. Oulaisten kaupungin tietohallintopäällikkö kertoi haastattelun jälkeen, että THL:än ja SOTKANetin raportit kerätään perusterveydenhuollosta suoraan järjestelmästä AvoHILMO-poimintoina. Perusterveydenhuollossa toteutetaan työttömien terveystarkastuksia, joita vastaavat pitivät jonkinlaisena työikäisiin liittyvänä tiedon keruuna. Laajempia tarkastuksia ja tiedonkeruita ei pystytä toteuttamaan resurssipulan takia. Vastaajat mainitsevat liikuntapalveluiden kanssa yhteistyössä toteutettavan liikuntaneuvonnan, jonka vastaanottopiste sijaitsee fyysisesti terveyskeskuksen tiloissa. Liikuntaneuvonnasta kerättävän tiedon hyödyntämistä eivät vastaajat kerro vielä toteutettavan perusterveydenhuollossa. Toimintakertomuksessa mittareina perusterveydenhuollossa ovat mm. osastojen hoitopäivät, kuormitusprosentit sekä käyntimäärät. Lisäksi fysioterapiassa lasketaan ryhmien määriä, mutta esimerkiksi Tulpparyhmiä ei tällä hetkellä toteuteta eikä näin ollen mitata perusterveydenhuollossa.

Perusterveydenhuollossa tietosuoja-asiat nousevat haastattelussa yhdeksi tiedon keruun haasteeksi resurssipulan rinnalle. Terveyskeskuksessa ei ole omia hallinnoimia hankkeita ja AMK-

tasoisia opinnäytetöitä tehdään vähän, vaikka paikkakunnalla sijaitsee hoitoalan toisen asteen oppilaitos sekä ammattikorkeakoulun yksikkö.

Tiedolla johtamisen osaamista vastaajat kaipaavat lisää. Vakiintuneiden tapojen rinnalle vastaajat toivoisivat toimintamallia ja tapoja kerätä tietoa sekä uusia käytänteitä tietojen hyödyntämiseen. Mutta kehittämistyö on toimialan suuri haaste, koska tämänhetkinen henkilöstön määrä ei riitä tavoitteelliseen kehittämistyöhön.

Haastattelusta nousi esiin kuitenkin uusia hyödynnettäviä ideoita. Asiakasvastaavan hoitajan aloittaminen paljon palveluita käyttävien asiakkaiden hoitamiseksi saattaisi tuottaa tärkeää tietoa, jota voisi hyödyntää oman työn kehittämiseen. Aikuisneuvolatoiminnan ja liikuntaneuvonnan yhteistyötä voisi kehittää, ja yhteistyö nähtiinkin isona mahdollisuutena, ei kilpailevana toimintana. Tiedolla johtamisen osaamisen kehittäminen nähtiin kehitettävänä ideana, sosiaali- ja terveysalan johdosta koostuvan sote-johtoryhmän päätös tiedolla johtamisen näkökulmasta edesauttaisi tiedon keruuta ja tiedolla johtamista nimenomaan resursoinnin näkökulmasta. Terveystiedon yhdyshenkilön palkkaaminen terveyskeskukseen painottuisi myös ennaltaehkäisevät työn puolelle. Tällaisen toimen perustaminen tietoon perustuen olisi iso kehityssaskel.

Haastatteluissa sivuttiin hytekannustinrahaa, jonka kohdentamista terveyskeskukseen perusteltiin juuri kehittämisenäkökulmasta. Hyte-kannustinraha on hyvinvointityöhön osoitettua korvausmerkittävää valtionosuutta, jonka suurus määräytyy kunnan tekemien hyvinvointitekojensa mukaan. Myös opinnäytetöiden hyödyntämistä perusterveydenhuollossa pohdittiin. Toisaalta hankkeiden hyödyntäminen nähtiin jo lähtökohtaisesti haasteellisena, hankehallinnointiin ei ole olemassa resurssia. Tiedon keruun näkökulmasta, esimerkiksi varusmiesten terveystarkastusten tai seulakäyntien yhteyteen liitettävät kyselyt liittyen työikäisten terveyttä edistävään liikuntaan, nousivat keskusteluissa esille. Päätökset uuden tiedon keruusta tarvittaisi johtavan lääkärin ja perusturvajohtajan taholta.

Ainoana uutena mittarina perusterveydenhuollosta nousi liikuntaneuvontaan ohjattavien asiakkaiden määrä.

Valitettavasti kehittämispalaveria haastattelussa esiinousseiden ideoiden pohjalta ei saatu järjestettyä, jolloin kehittämistaulukon laatimista perusterveydenhuollon osalta ei voida toteuttaa.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää työikäisten terveyttä edistävän liikunnan näkökulmasta, mitä tietoa tällä hetkellä aiheesta kerätään, mitä tietoa tulisi kerätä ja mitä kerättävällä tiedolla tulisi tehdä. Aihe liittyi läheisesti Oulaisten kaupungin hyvinvointikertomukseen, joka koottiin ja hyväksyttiin yhtä aikaa tämän työn rinnalla.

Tutkimuksessa selvitettiin tiedon keruun nykytila liikuntapalveluiden ja perusterveydenhuollon osalta. Tutkimuksessa selvisi, että työikäisten terveyttä edistävän liikunnan tiedonkeruuta on olemassa liikuntapalveluissa todella vähän ja perusterveydenhuollossa sitä ei toteuteta ollenkaan. Tämänhetkiset hyvinvointikertomukseen kirjatut työikäisten tiedonkeruut ja indikaattorit perustuvat pelkästään AvoHilmon kautta toteutettuun tiedonkeruuseen THLn ja SOTKANETin toimesta. Liikuntapalvelut toteuttavat vain kävijämäärälaskentaa pururadalla ja sitä ei raportoida hyvinvointikertomuksessa.

Toimintatutkimuksen eri vaiheissa ideoitiin uusia työikäisten terveyttä edistävän liikunnan indikaattoreita, joita voidaan esitellä hyvinvointityöryhmälle hyödynnettäväksi hyvinvoinnin vuosittaiseen kuntakorttiin sekä hyvinvointikertomukseen. Tämän työn tuloksena pilotoitiin uusia toimia tiedon keräämiseksi työikäisten terveyttä edistävän liikunnan osalta ja Oulaisten kaupungin liikuntapalvelut voivat käyttää suunnitelmaa työpaperina tiedon keräämisen pohjaksi. Haastateltavien joukko oli suhteellisen pieni, mutta vastaajien osaaminen sekä kokemus paikkakunnan tilanteesta olivat laajaa ja asiantuntevaa.

Tässä tutkimuksessa kirjattiin ylös mahdollisuuksia, missä työikäisistä kerättävää tietoa voisi hyödyntää. Merkittäväksi kohdaksi nousi tiedon hyödyntäminen erilaisten talouteen liittyvissä kysymyksissä, liikuntapaikkojen kehittämisessä ja investoimisessa, erilaisten hankkeiden hakemisen perusteluina, elinkeinotoimen mahdollisuutena hyödyntää kerättyä liikuntatietoa paikkakunnan elinvoiman lisäämiseksi sekä yleisen myönteisen ilmapiirin rakentumista liikuntapalveluista.

Liikuntapalveluiden osallistaminen tämän työn tekemiseen vahvisti mukana olleen henkilöstön tiedolla johtamisen osaamista sekä selkeytti yleisesti tietoisuutta tiedon keräämisestä. Perusterveydenhuollon mukanaolo väritti tämän työn toteutusta, mutta heidän aikaresurssi jäi vali-

tettavan vähäiseksi ja toista haastattelukierrosta ei heidän kanssaan saatu toteutettua. Liikuntapalveluiden ja perusterveydenhuollon yhteistyö on aluillaan johtuen liikuntaneuvonnan käynnistymisestä terveyskeskuksen tiloissa. Jatkossa tiedolla johtamisen edistäminen vaatii jokaisen toimialan mukanaoloa ja sitoutumista.

9 POHDINTA

9.1. Tuotos

Tämän työn teoriaosassa kuvattua tiedolla johtamista kunnissa ja päätöksenteossa voidaan hyödyntää Oulaisten kunnallisessa hallinnossa laaja-alaisesti. Teoria tukee liikuntapalveluiden ja perusterveydenhuollon henkilöstön lisäksi myös muiden hallintokuntien tietoisuuden ja osaamisen kehittymistä tiedolla johtamiseen sekä liikuntapalveluidenjohdon johtamisosaamista.

Liikuntapalveluiden osuus kunnan hyvinvointityössä on merkittävä ja liikuntaindikaattoreiden lisääminen kunnan hyvinvointikertomukseen vahvistaa liikuntatoimen kokonaispanosta ja nostaa toimialan profiilia. Panostamalla kunnallisiin liikuntapalveluihin ja liikuntapaikkoihin, kunta säästää lopulta selvästi. Perusterveydenhuollon osalta tulevaisuuden haasteena on ylipäättään osaavan työvoiman riittävyys. Pelkkään perustyöhön resursointi haastaa kehitystyön. Myös tahotilaa monialaisesti toimimiseen tarvitaan, jotta ennaltaehkäisevän työn rooli saa sijaa myös perusterveydenhuollossa. Tiedon hankinta ja tiedon hyödyntäminen tiedolla johtamisella haastaa perusterveydenhuoltoa, mutta riittävällä resursoinnilla ja osaamisen varmistamisella uudella tiedolla olisi annettavaa toimialalle. Olemassa olevien järjestelmien hyödyntämistä voisi varmasti tehostaa, mutta kaikessa perusterveydenhuoltoon liittyvässä tulee muistaa tietosuoja-asiat, ja että tietojen luovuttamiseen tarvitaan aina asiakkaan oma lupa.

Tämän työn teoriaosassa (mm. Vasankari ym. 2019) työikäisten terveyttä edistävästä liikunnasta avattiin liikkumattomuuden kustannuksia ja palveluiden suuntaamista haastavissa elämäntilanteissa oleville työikäisille. Tulokset tämän työn osalta vahvistivat myös näitä teorioita, juuri näiden asioiden ympäriltä kerätty tieto nähtiin tärkeänä jatkossa ja tuloksia esitettäneen myös päätöksenteon tueksi. Paikallisen tiedon kerääminen työikäisistä koettiin tärkeäksi perusterveydenhuollosta kerättävien indikaattoreiden rinnalle.

Teoriaosassa läpikäytyä prosessia tiedolla johtamisesta (Laihonen 2013) ensimmäisessä vaiheessa olevassa tietotarpeen määrittelyssä on Oulaisissa isoja haasteita, ja tiedolla johtamisen kokonaisuhallinta nähtiin tässä työssä yhtenä isona kehittämistarpeena. Tiedon analysointiin ja prosessointiin ei myöskään ole suunnitelmaa, ohjeistusta eikä osaamista, joka tuo sitten haasteen koko tiedolla johtamisen prosessiin. Hellströmin (2019) mukaan päätöksenteon pitäisi olla osal-

listavampaa, avoimempaa ja läpinäkyvämpää. Samaan aikaan päätöksenteon pitäisi pystyä ajankohtaisiin haasteisiin olemalla pitkäjänteisempää, strategisempaa, ilmiölähtöisempää ja tietoperusteisempaa. Oulaisissa osallistava toimintamalli on vielä alussa, mutta kuten hyvinvointikertomuksen tavoitteista voidaan lukea, ennakkovaikutusten arviointia tulisi jatkossa toteuttaa päätöksenteon alkuvaiheessa. Ennakkovaikutusten arviointia liikuntapalveluissa voisi toteuttaa esimerkiksi isojen liikuntapaikkainvestointien yhteydessä. Osallisuuden lisääminen ja kokemustiedon kerääminen työikäisten terveyttä edistävän liikunnan osalta voisi tarkoittaa esimerkiksi vuosittaisissa kyselyissä kohdennettuja kysymyksiä, ja kokemustiedon keräämistä omasta terveydestä. Myös luottamushenkilöiden tiedolla johtamisen osaamiseen kaivattiin koulutusta. Tämän työn teoriaosuus toimisi pohjana esimerkiksi suppealle luottamushenkilökoulutukselle. Teoriaosassa esitelty ajankohtainen tieto työikäisten terveydestä päivittäisi myös laajemmin osaamista liikuntapalveluissa.

Aikaisempien tutkimusten mukaan (Dahl, 2018) kuntien tiedolla johtamisen tietojärjestelmäympäristö on samalla tasolla kuin yksityisen sektorin suuryrityksillä 80–90-luvuilla. Myös Jalonen (2015) nostaa tietojärjestelmähaasteen yhdeksi isoimmaksi Suomen kunnissa. Teemahaastatteluihin osallistuneet vastaajat nostivat esiin tämän ongelman myös Oulaisissa; viime vuosina on hankittu erilaisia järjestelmiä liikuntapalveluille ja perusterveydenhuoltoon, mutta niiden hyötykäytön monipuolisuus on jäänyt suppeaksi. Tähän tarvittaisi selkeää suunnittelua, koulutusta ja yhtenäisiä hankintaohjeita, jotta järjestelmät tukisivat jatkossa tiedon hankintaa ja kokonaisvaltaisesti myös tiedolla johtamista. Virtasen (2015) mukaan heikkoudet ja säästäminen suunnitteluvaiheen tiedontuotannossa ja hyödyntämisessä maksaa monin kerroin toteutusvaiheen ongelmina ja lopputulos on vajavainen. Resurssipula nousi esiin molempien haastatteluryhmien vastauksista tiedolla johtamisessa. Jatkossa tarvittaneen valtuustotason päätöksiä, jotta tiedolla johtaminen nousisi yhdeksi merkittäväksi johtamistavaksi Oulaisissa. Nyt johtaminen on kirjavaa ja selkeät toimintamallit puuttuvat. Hellströmin (2019) tulevaisuuskuvana on, että tiedon käyttöön tarvitaan uutta ajattelua, uusia toimintamalleja sekä niitä mahdollistavia rakenteita. Kunnallinen kehittämistyö ylipäätään kaipaa uutta katsantoa ja ajattelumallia, että tulevaisuus pitäisi kunnissakin tehdä, ei pelkästään odottaa, mitään tulevaisuudella olisi annettavaa.

Fanterveystutkimuksessa työikäisistä alle 40% yltää terveystuotantasuositukseen. Mikäli lukua saataisi kasvatettua 10 %, hyöty yksilölle ja yhteiskunnalle olisi moninkertainen. Ilman kerättävää liikuntatietoa on haasteellista selvittää paikkakunnan työikäisten liikunta-aktiivisuutta. Tässä

työssä kehitettyjen tiedonkeräysten toteutumisten merkitykset ovat moninaiset. Kävijätietoja seuraamalla selvitetään liikuntapaikkojen kustannus/asukas. Summa jäänee murto-osaksi siihen, mitä maksaa lääkärisäkäynti/asukas. Liikunnan lisääminen vaikuttaa lääkärikäyntien ja kustannusten loppusummaan vähentävästi. Tämä tukee riittävän paikallistiedon etsimistä liikuntaaktiivisuudesta ja käyttäjämääristä paikkakunnallamme.

9.2 Kehitystyön luotettavuus ja eettisyys

Tieteellisen tutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan luotettavuuskäsitteiden avulla, jotka Kananen (2017) kuvaa eräänlaisina mittareina, joilla arvioidaan tutkimustulosten hyvyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että mikäli toinen tutkija tekisi saman tutkimuksen uudelleen, saataisi täsmälleen sama mittaus tulos riippumatta tutkijasta (Vilka 2005, 161). Tutkimus toteutettiin haastateltavien itse osoittamassa paikassa, joka oli häiriötön ja luotettava ympäristö. Kaikki kohtaamiskerrat kestivät kaksi tuntia. Tässä työssä tutkijan rooli käytiin läpi heti haastattelun alussa, eli vaikka tutkijan rooli on tähän työhön hyvin työelämäläheinen, vastaukset kysymyksiin antoivat vain haastatteluun osallistuneet informantit. Tutkija kirjoitti kehittämisehdotukset sanasta sanaan informantteja lainaten, ja varmisti vielä oikeellisuuden heiltä itseltään. Aineiston keräämistilanteet sujuivat luonnollisesti ja roolit haastattelussa olivat selkeät. Reliabiliteetti ja validiteetti ovat tieteellisen tutkimuksen yleiset luotettavuusmittarit. Reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä ja validiteetti tarkoittaa sitä, että tutkitaan oikeita asioita. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus jää tutkijan arvioinnin ja näytön varaan, ja objektiivisen luotettavuuden saavuttamisen on lähes mahdotonta laadullisessa tutkimuksessa. (Kananen 2017, 174-175.) Tutkimuksen tuloksia ei pidä yleistää niiden pätevyysalueiden ulkopuolelle kuten toiseen yhteiskuntaan tai toiseen aikaan (Vilka 2005, 161).

Haastatteluissa päälöydökset olivat informanttien esiin nostamia ideoita ja kehittämisehdotuksia, joita jalostettiin toisessa tapaamisessa työpajamuotoisesti. Tutkija esitteli taulukon uusista kehittämisideoista, jotka nousivat ensimmäisessä haastattelussa esiin. Taulukko täydennettiin osallistumalla liikuntapalveluiden henkilöstö ideointiin. Kehittämispalaverissa oli mahdollista vielä lisätä ideoita. Toiseen kohtaamiseen osallistui siis vain liikuntapalveluiden henkilöstö. Koska terveyspalveluiden henkilöstö ei pystynyt osallistumaan ideoiden jatkokehittelyyn, tutkimus

jäi heidän osaltaan hieman vajaaksi ja heidän ehdotuksia ei näin voitu ottaa mukaan tämän työn toimintamalliin.

Yleisinä luotettavuuskriteereinä käytetään mm. seuraavia tekijöitä: informantin vahvistus (aineistu luetutetaan haastatelluilla henkilöillä), vahvistettavuus (tiedon kerääminen eri lähteistä ja vertaaminen tuloksiin), arvioitavuus (riittävä dokumentaatio ja valintojen perustelu), tulkinnan ristiriidattomuus (sisäinen validiteetti), saturaatio (kylläntyminen) ja aikaisemmat tutkimukset. (Kananen 2017, 178-179.) Tätä tutkimusta voidaan pitää uskottavana, koska tutkimukseen osallistuneet saivat mahdollisuuden antaa arvionsa kerätyn aineiston totuudenmukaisuudesta. Tutkimuksen tulokset ovat siirrettävissä suoraan samankokoisen kunnan liikuntapalveluiden hyödynnettäväksi.

Teemahaastattelun jälkeen tutkija kokosi esiinousseet asiat ja kehittämisideat kahdeksi Excel-taulukoksi, jotka lähetettiin kaikille haastatteluun osallistuneille. Osallistujille annettiin mahdollisuus korjata mahdolliset virheet ja oikaista tutkijan väärinymmärrykset.

Tässä työssä informanttien valinta tehtiin paikallisista perusteista, eli tahot, jotka tekevät työtä työikäisten terveyttä edistävän liikunnan edistämiseksi, valikoituivat informanteiksi. Kanasen (2017) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena ovat aidot kokemukset aidossa ympäristössä. Kysymykset, mitä tullaan kysymään teemahaastatteluissa, pohditaan ennakkoon tarkkaan pitäen mielessä tutkijan rooli. Tutkija on toiminut pitkään Oulaisten kaupungin työntekijänä ja verkostot ovat laajat. Vuorovaikutuksessa toteutettava haastattelutilanne on pystyttävä pitämään selväroolaisena, eli tutkija tutkii ja tutun tutkijan läsnäolo ei saa vaikuttaa vastaajien mieliteisiin. Tutkija ei saa tuottaa valinnoillaan haluamaansa aineistoa. Tätä ennakoiti hyvin laaditut kysymykset.

9.3 Oman asiantuntijuuden kehittyminen

Tämän työn valmistumisen rinnalla laadittiin Oulaisten kaupungin hyvinvointikertomusta saamaan aikaan, lisäksi opinnoissani suoritin hyvinvointijohtamisen täydennyskoulutusta. Tämä opinnäytetyö peilasi tiedolla johtamisen näkökulmasta suoraan kunnalliseen hyvinvointityöhön, joten hyvinvointiosaaminen on laajentunut merkittävästi ja osaamista voi hyödyntää laajemmin myös koko kaupungin hyvinvointityössä. Hyvinvointityöryhmän tavoitteet työikäisten hyvin-

voinnin lisäämiseksi juurtuvat nyt paremmin arkeen toimiessani kaupungin hyvinvointiyhdyshenkilönä. Uusien liikuntaindikaattoreiden valinnan yhteydessä voi esiin nousta myös muita asioita, joista työryhmä päättää ryhtyä etsimään tietoa. Johtamisosaamisen suuntaaminen tiedolla johtamisen suuntaan on ollut tavoitteena omassa työssäni liikunta- ja nuorisotoimenjohtajana jo pitkään, tutustuessani tiedolla johtamisen teorioihin, tämä osa-alue sai vahvistusta ja osaaminen lisääntyi. Tiedon hankinta sai nyt perusteita ja tavoitetta, miksi tietoa tulisi kerätä. Tiedon määrän kasvu ja sitä kautta talousmenojen väheneminen välillisesti vahvistaa liikuntapalveluiden merkittävyyttä. Tässä työssä keskittyminen uuden liikuntatiedon keräämiseen tuo suoraan apuvälineitä arkityössä suoriutumiseen. Ja siitä hyötyy osastomme johto, oli johdossa sitten kuka tahansa. Tuotoksena valmistunut taulukko uusista tiedon keräyskohteista auttaa koko liikuntapalvelun henkilöstöä omassa työssään. Lisäksi teoriaosiossa avattu ajankohtainen tieto tiedolla johtamisesta ja työikäisten terveystilasta päivitti tutkijan tietopohjaa. Kokonaisuudessaan työ toimii käytännönläheisenä kehittämissasiakirjana Oulaisten kaupungin liikuntapalveluiden henkilöstölle.

9.4 Jatkokehityssaiheet

Tällä tutkimuksella avattiin uutta tiedolla johtamisen kehittämistä kunnallisessa liikuntapalveluissa ja perusterveydenhuollossa. Tutkimus herätti ajattelemaan tiedonkeruun tärkeyttä ja johtamista paikallisesti hankittavalla tiedolla. Uuden tiedon kerääminen ja tiedolla johtamisen prosessin vieminen maaliin asti lisäänee myös laajempaa hallinnollista ymmärrystä liikunnan merkityksestä työikäisten terveyden edistäjänä. Jatkotutkimuksen aiheita voisivat olla poikkihallinnollisen yhteistyön kehittäminen tiedolla johtamalla tai työikäisten terveyttä edistävän liikunnan tutkiminen tässä työssä nousseilla tiedonkeruilla sekä liikunnan vaikuttavuuden arviointi liikuntaneuvontaa hyödyntäen. Myös kuntalaisten osallisuutta hyvinvointityön kehittämisessä voisi kartoittaa lisätutkimuksen avulla.

LÄHTEET

Dahl, A. 2018. *Kuntien tiedolla johtaminen. Kunnallishallinnon tietojärjestelmäratkaisun hankinnan vaatimukset ja esteet*. Pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto.

FinTerveys-tutkimus 2017. *Aikuisväestön liikunta Suomessa*. Tilastoraportti 48. Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019121748601>

Fogelholm, M., Vuori, I. & Vasankari, T. 2011. *Terveysliikunta*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Heinälä, V. 2019. *Tiedolla johtaminen auttaa kuntaa parempiin päätöksiin*. Tieran artikkeli. Saatavilla <https://tiera.fi/artikkelit/tiedolla-johtaminen-auttaa-kuntajohtoa-parempiin-paatoksiin/>

Husu, P., Sievänen, H., Tokola, K., Suni, J., Vähä-Ypyä, H., Mänttari, A. & Vasankari, T. 2018. *Suomalaisten objektiivisesti mitattu aktiivisuus, paikallaanolo ja fyysinen kunto*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:30.

Huttunen, J. 2018. *Terveysliikunta – kuntoa, terveyttä ja elämänlaatua*. Duodecim terveyskirjasto. Saatavilla <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00934>

Jalonen H. 2015. *Tiedolla johtamisen näyttämö ja kulissit*. Teoksessa Virtanen, P. Stenvall, J. ja Rannisto, P-H. (toim.), *Tiedolla johtaminen – teoriaa ja käytäntöjä*. Tampere: Tampere University Press.

Jousilahti, J., Kolehmainen, L., Lonkila, K-M. & Sorsa, T. 2019. *Tiedonkäytön toimintamalleja kompleksisten haasteiden kohtaamiseen*. Sitran muistio.

Kananen, J. 2017. *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.

Kosonen, M. 2019. *Tiedolla johtamisen käsikirja*. Xamkin julkaisusarja.

410/2015. Kuntalaki. 10.4.2015/410. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>

Laihonen, H., Hannula, M., Helander, N., Ilmonen, I., Jussila, J., Kukko, M., Kärkkäinen, H., Lönnqvist, A., Myllärniemi, J., Pekkola, S., Virtanen, P., Vuori, V. & Yliniemi, T. (2013). *Tietojohtaminen*. Tampereen teknillinen yliopisto, Tietojohtamisen tutkimuskeskus Novi.

Leskelä, R-L., Haavisto, I., Jääskeläinen, A., Helander, N., Sillanpää, V., Laasonen, V., Ranta, T. & Torkki, P. 2019. *Tietojohtaminen ja sen kehittäminen: Tietojohtamisen arviointimalli ja suosittua maakuntavalmistelun pohjalta*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. 2019:42. Saatavilla https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161659/42_19_Tulevaisuuden_tietojohtaminen.pdf?sequence=4

390/2015. Liikuntalaki. 10.4.2015/390. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390>

- Määttä, T. 2017. Miten pientä kuntaa johdetaan tiedolla? Sitran tietohaaste-blogi. Saatavilla <https://www.sitra.fi/blogit/miten-pienta-kuntaa-johdetaan-tiedolla/>
- Niiranen, V., Joensuu, M. & Martikainen, M. 2013. *Millä tiedolla kuntia johdetaan?* Kunnallisanalan kehittämissäätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 74. Vammalan kirjapaino Oy: Sas-tamala.
- Ojajärvi, S., Valtonen, S. & Pyykkönen, T. 2013. *Liikuntalaiva tietomerellä - navigointia politiikan ja julkisuuden tuulissa.* Liikuntatieteellisen Seuran Impulssi nro 27.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. *Liikunnan tiedolla johtamisen suunta-asiakirja 2020-2024.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:42.
- Oulaisten kaupungin hyvinvointikertomus 2021.
- Oulaisten kaupungin hyvinvointitoimikunnan muistio 9.3.2020.
- Oulaisten kaupungin liikuntasuunnitelma 2019.
- Oulaisten kaupungin kuntastrategia 2018.
- Paahtama, Soile. 2016. *Hyvinvoinnin edistämisen käsite ja sisältö.* ARTTU 2 ohjelman julkaisusarja 7/2016. Saatavilla <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2016/1776-hyvinvoinnin-edistamisen-kasite-ja-sisalto-arttu2-tutkimusohjelman>
- Pekkanen, N., Saaristo, V. & Ståhl, T. 2020. *Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteet, prosessit ja toimenpiteet kunnissa sekä alueilla.* Tutkimuksesta tiiviisti 5/2020. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-476-9>
- Rotko, T., Kauppinen, T., Mustonen, N. & Linnanmäki, E. 2012. *Kuilun kaventajat.* Kansallinen terveyserojen kaventamisen toimintaohjelma 2008-2011-loppuraportti. THL:n loppuraportti 41/2012. Saatavilla https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90863/URN_ISBN_978-952-245-671-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Salenius, M. 2019. *Tiedolla johtaminen ja sen työvälineet.* Saatavilla <https://www.kuntaliitto.fi/johtaminen-ja-kehittaminen/tiedolla-johtaminen-ja-sen-tyovalineet>
- Sormunen, Anne. *Kuntatuottavuusjulkaisu.* Saatavilla https://valtioneuvosto.fi/documents/10623/307649/kuntatuottavuus_hyvinvointikertomus.pdf/5b11837d-f349-4598-9c71-f1ab85e62796/kuntatuottavuus_hyvinvointikertomus.pdf.pdf
- 1326/2010. Terveydenhuoltolaki. 30.12.2010/1326. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta. 2018. Saatavilla <https://minedu.fi/documents/1410845/4449678/Valtioneuvoston+selonteko+liikuntapolitiikasta.pdf/16b4a853-180b-ad4f-0127-e3065b616912/Valtioneuvoston+selonteko+liikuntapolitiikasta.pdf?t=1540461511000>

Valtion liikuntaneuvosto 2013. *Kuntalaisten kokemustieto liikuntapaikkojen laadun arvioinnissa*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2013:1.

Vasankari, T. & Kolu, P. 2018. *Liikkumattomuuden lasku kasvaa -vähäisen fyysisen aktiivisuuden ja heikon fyysisen kunnan yhteiskunnalliset kustannukset*. Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 31/2018.

Vuori, I. 2015. *Liikuntaa lääkkeeksi*. Porvoo: Bookwell Oy.

WHO 2020. *WHO guidelines on physical activity and sedentary behaviour*. Saatavilla <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/336656/9789240015128-eng.pdf>

Terveystieteiden tutkimuskeskus 2011. Tieto päätöksenteon tukena, tukiaineistoa kuntajohdolle. Hyvinvoiva ja terve kunta-sarja.

Tietokiri, tiedolla johtaminen. Näin se tapahtuu. Saatavilla <https://tiedolla-johtaminen/tiedolla-johtaminen-nain-se-tapahtuu/>

Tiedonkäytön tulevaisuus yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Sitran työpäpaperi 2019. Tieto päätöksenteossa-projekti.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

UKK-instituutti. 2019. Viikottainen liikkumissuositus 18-64-vuotiaille. Saatavilla <https://ukk.fi/>

Valli, R. & Aaltola, J.(toim). 2015. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tukijalle*. PS-kustannus: Juva.

Valtonen, S. & Ojajärvi, S. 2013. *Kohti liikuntatiedon tehokkaampaa hyödyntämistä*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2013:4.

Vilkka, H. 2005. *Tutki ja kehitä*. Gummerus kirjapaino Oy: Vaajakoski.

Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto, P-H. 2015. *Tiedolla johtaminen, teoriaa ja käytäntöjä*. Tampereen yliopistopaino: Tampere.

Liite 1. Oulaisten hyvinvointikertomuksessa työkäisiä kuvaava indikaattoritieto (2021).

TYÖIKÄISET

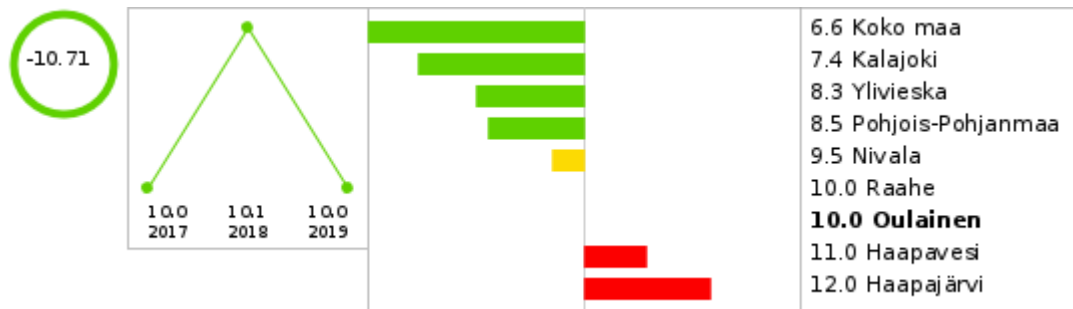
Elämänlaatu ja osallisuus

%

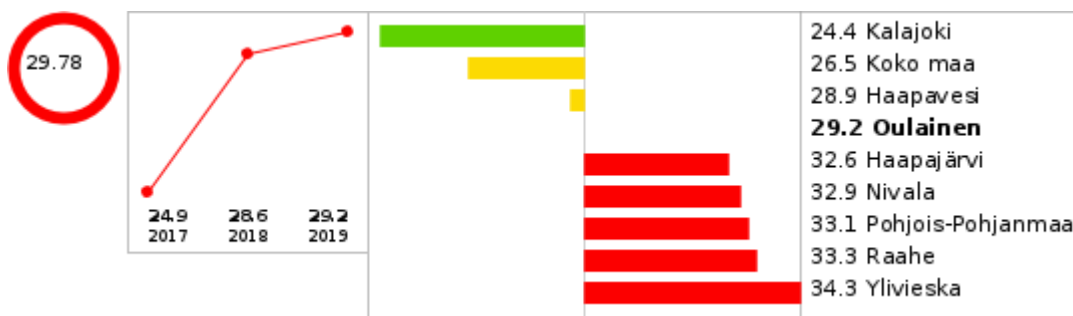
Suunta

Vertailu

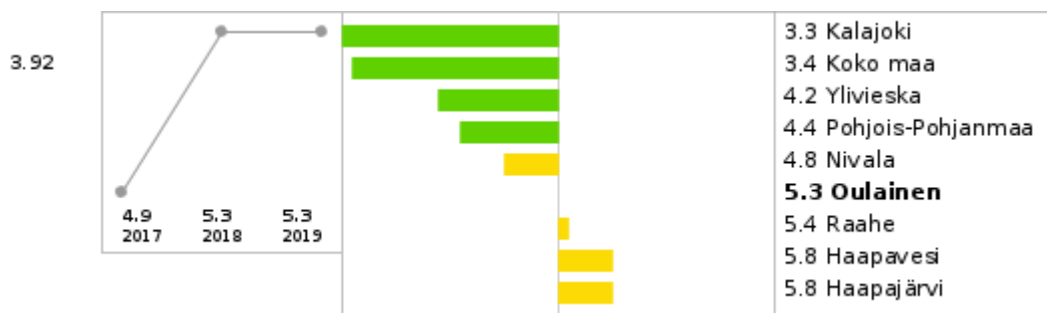
Työkyvyttömyyseläkettä saavat 25 - 64-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä

Mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneet 25 - 64-vuotiaat / 1000 vastaavanikäistä

Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat 25 - 64-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä

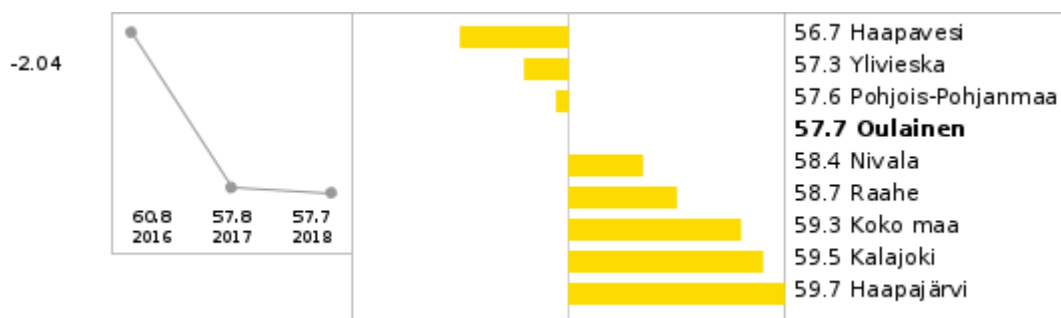
Opiskelu, työ ja toimeentulo

%

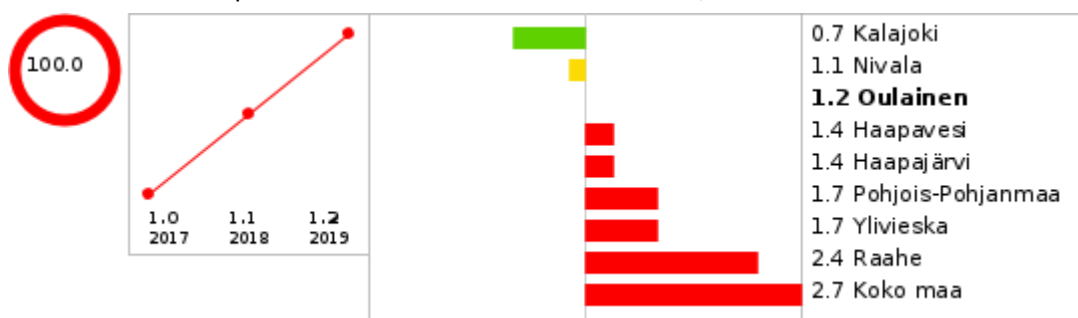
Suunta

Vertailu

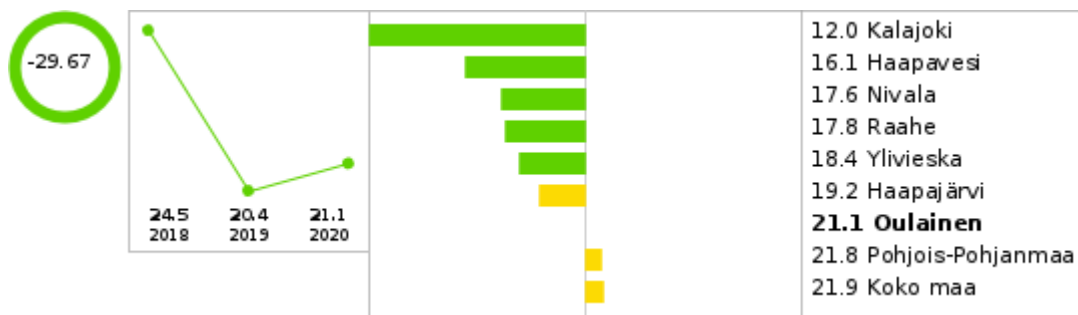
Keskimääräinen eläkkeelle siirtymisikä

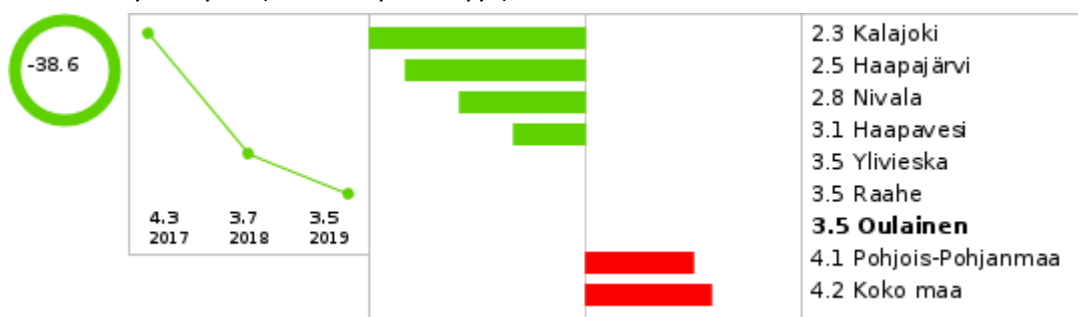
Toimeentulotukea pitkäaikaisesti saaneet 25 - 64-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä

Pitkäaikaistyöttömät, % työttömistä

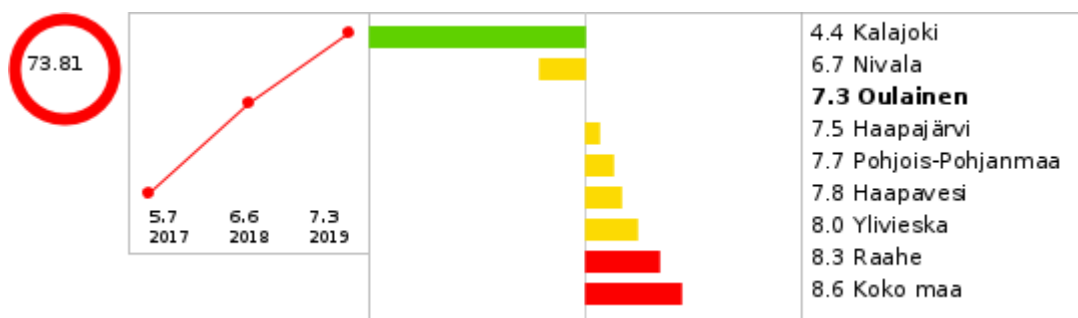

Vaikeasti työllistyvät (rakennetyöttömyys), % 15 - 64-vuotiaista

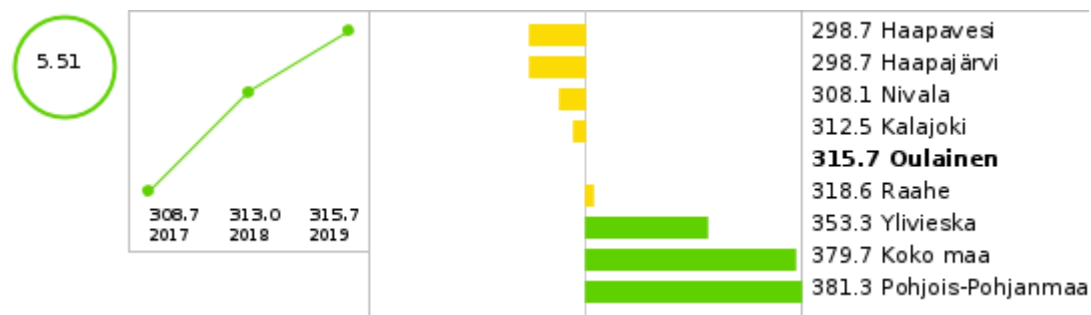

Toimeentulotukea saaneet 25 - 64-vuotiaat, % vastaavanikäisestä väestöstä

Koulutustasomittain

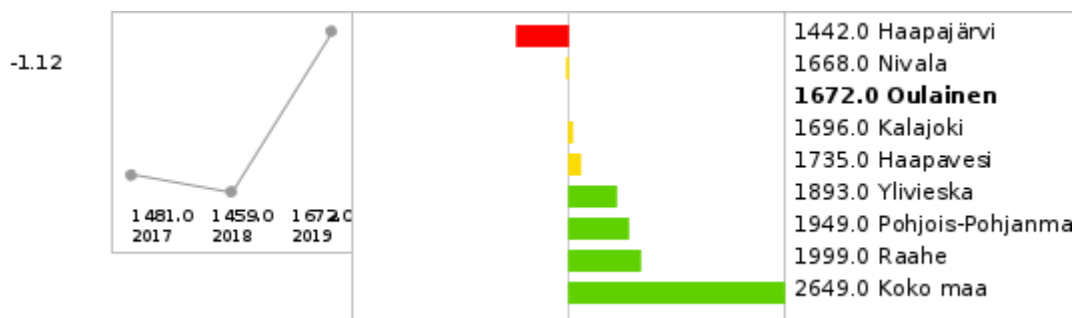
Turvallisuus, asuminen ja ympäristö

%

Suunta

Vertailu

Perustoimeentulotuki kotitaloutta kohden, eur / v (reaalihinnoin)

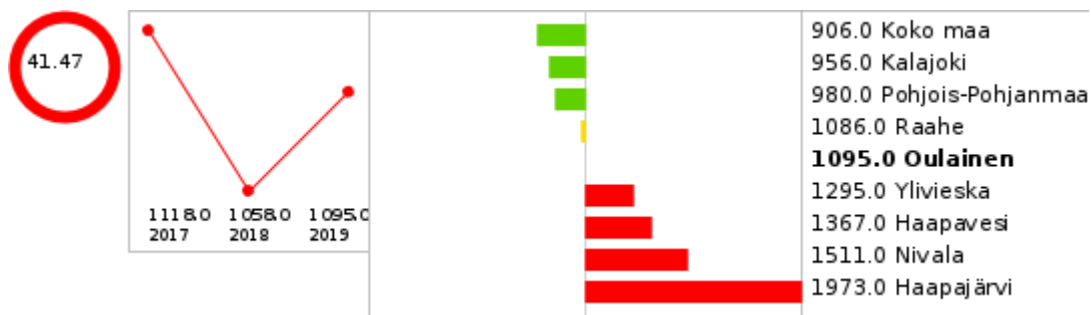
Sosiaali- ja terveydenhuolto

%

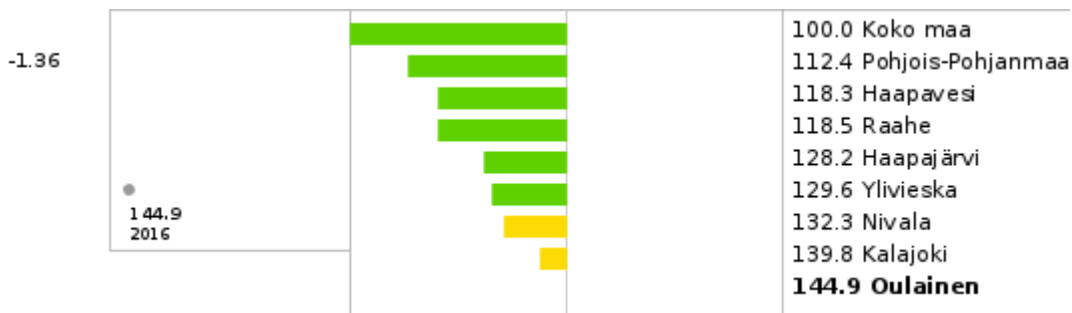
Suunta

Vertailu

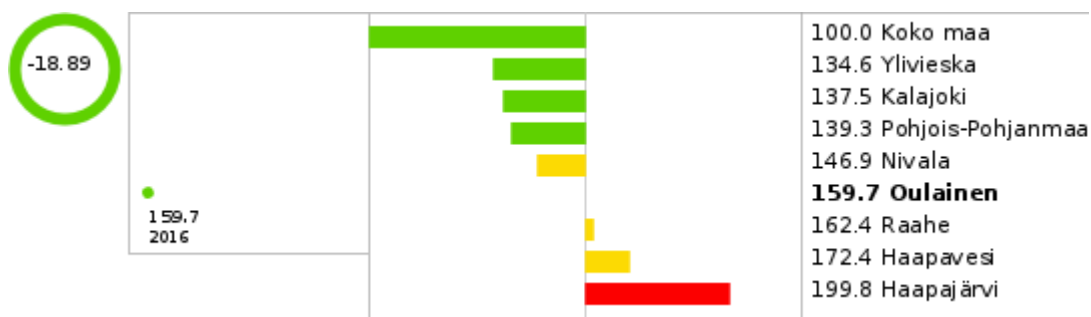
Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärikäynnit 50 - 64-vuotiailla / 1 000 vastaavanikäistä

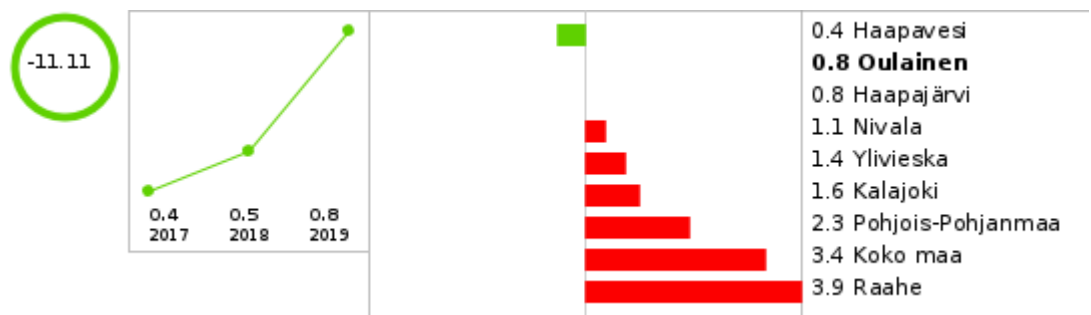
Sepelvaltimotauti-indeksi, ikävakioiden

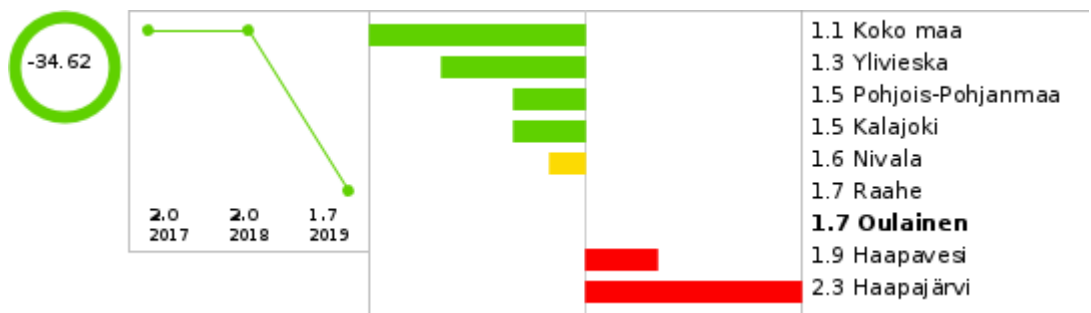
Tuki- ja liikuntaelinsairausindeksi, ikävakioiden

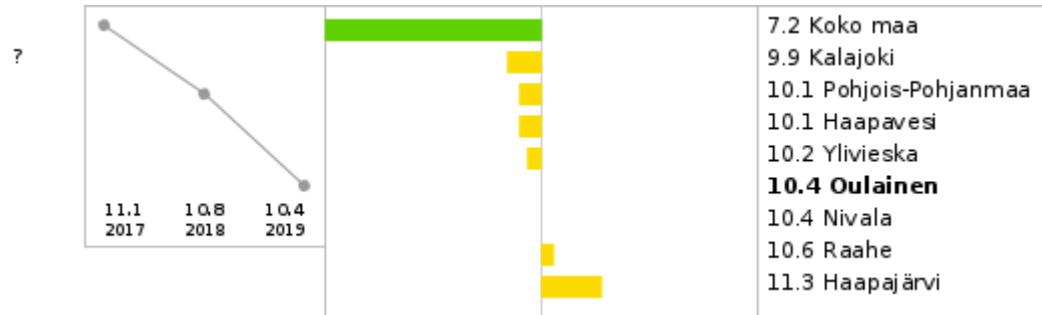
Diabetes perusterveydenhuollon lääkärin avosairaanhoidon vastaanoton käyntisyyinä, % kirja- tuista käyntisyyistä

Tuki- ja liikuntaelinten- sekä sidekudosten sairauksien vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat, % 16 - 64-vuotiaista

Erityiskorvattaviin lääkkeisiin verenpainetaudin vuoksi oikeutettuja 31.12., ikävakioitu väestöosuus (%)

Vapaa-aika

% Suunta Vertailu

Kunta kutsuu säännöllisesti koolle liikuntaseurojen ja yhdistysten yhteiskokouksen

Kirjasto, lainaaja / asukasluku %

